

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

32E JAARGANG

WOENSDAG 19 MAART 1947

No. 1558

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. W. Lambers; N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
J. H. Lubbers (Redacteur-Secretaris).

Assistent-Redacteur: A. de Wit.

Administratie: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408.

Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch
Instituut ontvangen het blad gratis en genieten reductie
op de verdere publicaties.

Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opge-
nomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco
p.p. in Nederland f 26* per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen
en buitenland f 28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan
met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo
van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cents.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Westzeedijk,
Rotterdam (W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten
aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141,
Schiedam (Tel. 69300, toestel 6).

. INHOUD:	Blz.
De artikelen van deze week	223
Uit buitenlandsche bron	223
Het spaarjaar 1946 door Dr J. R. A. Buning	224
Ontwikkeling van de geldcirculatie sedert de geld- zuivering door J. Zijlstra	227
Van geleide naar vrije economie door Prof. Dr G. M. Verrijn Stuart	230
Indrukken uit Amerika. II Bedrijfsleer en sociale economie door Prof. Dr Ir J. Goudriaan	238
Internationale notities:	
De discontoverhoogingen in België	236
Engeland in 1920 en in 1947 vergeleken	236
Gebrek aan elektrische energie in Italië	237
Het Midden-Oosten	237
Geld- en kapitaalmarkten	237
Statistieken:	
Bankstaten	238

DEZER DAGEN

is de winter, volgens het meteorologisch instituut en volgens den kalender, officieel geëindigd. De 121.834 vorstwerkloozen uit het particuliere bedrijf, die Nederland per eind Januari had, kunnen weer aan het werk; de scholen gaan weer open.

President Truman heeft de Russen, impliciet, de les gelezen. Hij gevoelt niets voor het geforceerd opkweken van pupillen. Daarom krijgen degenen, die zelfstandig in de school der democratie te leer willen gaan, een premie. Voor Griekenland en Turkije wil hij tot medio 1948 \$ 400 miljoen uittrekken. Het Amerikaansche parlement moet nog tot een beslissing komen over dezen vorm van onderwijsvernieuwing. Uit Moskou, Kremlin of conferentie, is nog niets definitiefs vernomen. „De storm, moet je weten”, — doceert de Schoolmeester in „de Schipbreuk” — „begint doorgaans met een stilte”.

Stilte zal ook heerschen over de gesprekken omtrent China, dat bij de conferentie te Moskou buiten de deur staat. Bij informeele gesprekken schijnt men niets te bespreken.

Stil is het niet geweest in het Engelsche Lagerhuis — zij het ook rustiger dan in de wandelgangen van het Fransche parlement —, toen de hachelijke economische positie van Groot-Brittannië in debat werd gebracht. Churchill greerde met oude kracht, doch de nieuwe machthebbers houden aan het eigen rooster vast. De wetsontwerpen over de nationalisatie van het binnenlandsch vervoerwezen en over de „town and country planning” zullen zonder voortgezet overleg in de commissie's aan de volksvertegenwoordiging worden aangeboden. De algemeene economische politiek wordt gehandhaafd: ieder moet flink werken.

Beweging in den hangenden toestand schijnt te komen in Indië. Linggadjadi kan worden geteekend; over het vastleggen van de momenteele militaire situatie is men het formeel eens geworden. Beweging ook zit er in de onderhandelingen met België en Luxemburg. Het protocol van de tolunie is geteekend, de parlementaire behandeling kan beginnen. Voorshands acht de minister van Buitenlandsche Zaken uitbreiding van de tolunie tot een economische unie niet geraden. Eerst streepjes leeren zetten, dan letters. Dat de beide landen reeds met elkaar kunnen lezen en schrijven — de grondslag daarvan is spelen — bewijst de gemeenschappelijke nota inzake het transitoverkeer. De beide landen vragen een deel daarvan en willen voor de door hen bewezen diensten betalen. Het komt goed uit, dat door het verdwijnen der oude Duitsche vordering uit de balans De Nederlandsche Bank juist met een schoone lei begint.

De balansvordering is verdwenen, maar de uitwerking blijft. Dat maakt het werk van den juist opgerichten nationalen spaarraad tot een verplicht studievak.

Leeringen wekken, voorbeelden strekken. België en Zweden, de beide landen, die na den oorlog het verbruik zijn loop lieten, gaan ernstig versoberen uit valutagebrek. Het leerstuk der onderconsumptie raakt in onbruik.

Uw toekomst is veilig
 met een polis van de
Algem. Friesche Levensverzekering-Mij
 of de
Groot-Noordhollandsche

LEEWARDEN van 1845 AMSTERDAM
 Burmaniahuis v. Brienenhuis

R. Mees & Zoonen

Anno 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

Rotterdam

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen
 Amsterdam (alleen Assurantie)

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 28 FEBRUARI 1947

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f. 16.702.616,63
Nederlandsch Schatkistpapier	581.513.666,66
Ander Overheidspapier	630.354,30
Wissels	1.584.557,04
Bankiers in Binnen- en Buitenland	25.986.304,50
Effecten en Syndicaten	1.671.279,73
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten	11.839.349,90
Debiteuren	81.399.915,53
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	8.356.927,89
Gebouwen	3.500.000,—
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen	1.058.427,26
	f. 734.243.396,44

Kapitaal	f. 40.000.000,—
Reserve	11.200.000,—
Bouwreserve	2.000.000,—
Deposito's op Termijn	51.636.297,79
Crediteuren	609.068.874,21
Geaccepteerd door Derden	123.718,35
Overlopende Saldi en Andere Rekeningen	19.156.078,83
Reserve voor Verleende Pensioenen	1.058.427,26
	f. 734.243.396,44

AMSTERDAMSCH
 BANK N.V.

KAPITAAL f 55.010.000. RESERVES f 31.500.000

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRÁAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening
 Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
 BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

N.V. KONINKLIJKE
 NEDERLANDSCHE
 ZOUTINDUSTRIE

Boekelo • Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
 zoutzuur, (alle kwaliteiten)
 vloeibaar chloor
 chloorbleekloog
 natronloog, caustic soda.

Koninklijke
 Nederlandsche
 Boekdrukkerij
 H. A. M. Roelants
 Schiedam

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
 amsterdam
 rotterdam

ALLE
 PTT
 KANTOREN
 VERSTREKKEN
 U GAARNE
 INLICHTINGEN

P.T.T.

„HOLLANDIA”

HOLLANDSCHE FABRIEK VAN MELK-
 PRODUCTEN EN VOEDINGSMIDDELEN N.V.

HOOFDKANTOOR TE
 VLAARDINGEN

met papier geïsoleerde kabels
 voor zwakstroom en sterkstroom
 koperdraad en koperdraadkabel
 kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F
 N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
 DELFT

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK.

Dr J. R. A. Buning, *Het spaarjaar 1946.*

De vrijwillige besparingen der gezinshuishoudingen zijn voor 1946 op f 0,7 milliard te schatten. Aan de hand van de resultaten is het te betwijfelen, of dit bedrag werd gehaald.

Velen heeft het aan spaarmogelijkheid ontbroken, omdat bij hen de totale verbruiksrekening grooter was dan het totale inkomen. Ook de spaarzin was niet zoo groot. Verder deden zich remmende factoren gelden, o.a. de hooge belastingen, de lage rente, het geringe vertrouwen in de waardevastheid van het geld.

De terugbetalingen overtroffen de inleggingen nog steeds, ofschoon niet in onrustbarende mate.

Ter stimuleering van het sparen moeten de remmende factoren worden weggenomen. Verder dient de spaar-campagne sterk op de psychologische gesteldheid van het publiek te worden gericht.

J. Zijlstra, *De ontwikkeling van de geldcirculatie sedert de geldzuivering.*

Op het moment van de geldsaneering was aanwezig aan geblokkeerd tegoed f 11,5 milliard. Dit bedrag liep per ultimo 1946 terug tot f 3 milliard. De vrije geldcirculatie bedroeg per ultimo 1946 circa f 9 milliard, te weten f 6 milliard „geld” en f 3 milliard spaardeposito's.

Op basis van de vooroorlogsche waarde blijkt er voor 1/3 van de huidige geldhoeveelheid geen emplot te zijn. Ten aanzien van dit geldoverschot is in belangrijke mate sprake van een hooge liquiditeitsvoorkeur. De facto beteekent dit, dat er nog geen acute druk plaatsvindt op het prijsniveau; potentieel echter blijft het gevaar bestaan. Of dit gevaar zich zal realiseren, hangt o.a. af van het vertrouwen in het regeeringsbeleid.

In 1947 zal de geldhoeveelheid waarschijnlijk weer toenemen. Een mogelijkheid tot het opvangen hiervan ligt in het opvoeren van de goederenproductie bij onveranderd prijspeil en stijgend loonpeil.

Prof. Dr G. M. Verrijn Stuart, *Van geleide naar vrije economie.*

De overgang van geleide naar vrije economie was het onderwerp van de vergadering van de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek op 1 Maart jl. De eerste praeadviseur Ir Keus nam het op voor een zoo ver mogelijke terugkeer naar de vrije economie. Zijn medepraeadviseur Prof. Tinbergen toonde zich een gematigd aanhanger van de geleide economie.

Er waren onder de debaters noch voorstanders van een volledige planhuishouding noch aanhangers van het volstreckte „laissez faire”.

Enkele der aangerode onderwerpen waren: conjunctuur, goederen met inelastische vraag, investeeringscontrole, synthese tusschen vrijheid en gebondenheid.

Prof. Dr Ir J. Goudriaan, *Indrukken uit Amerika. II Bedrijfsleer en sociale economie.*

Wat de bedrijfsleer betreft, is het onderwijs in Amerika er — met vermindering van het bijbrengen van nuttelooze kennis — op gericht, de bedrijfseconomische vraagstukken in hun volle gecompliceerdheid als één geheel aan de studentën voor te zetten. Met name Harvard tracht thans de kloof tusschen de zuiver technische en de economische opleiding te overbruggen.

Op sociaal-economisch gebied is de belangstelling voor de gedachte van de grondstoffenvaluta van beteekenis, welke o.a. ter sprake kwam op het economisch-statistisch congres te Atlantic City in Januari jl. Voorts werden hier behandeld het vraagstuk van de arbeidsproductiviteit en dat van de vermindering van inflatie en depressie, in verband waarmee het „Economic Report of the President” van 8 Januari jl. aandacht verdient.

UIT BUITENLANDSCHE BRON.

Het Belgische investeringsprogramma voor de eerstkomende 10 jaar is, naar de „V.E.V.-Berichten” van Februari jl. mededeelen, als volgt over de verschillende sectoren verdeeld:

	in milliarden francs
I. <i>Openbare sector.</i>	
a. Verkeerswezen	47,9
b. Openbare werken	64
c. Havens	11,9
II. <i>Publieke Diensten</i> (Trams, wegtransport, marine, vliegwezen	17,8
III. <i>Particuliere sector.</i>	
a. Nijverheid	68,5
b. Handel	10
c. Landbouw	19,4
d. Woningen	88
Niet nader aangeduid	26,2
	212,1
	± 353

Deze ramingen zijn gebaseerd op prijzen van 1946, d.w.z. ongeveer driemaal die van 1936—1938.

„Small savings” in Engeland bereikten het gestelde doel van £ 520 miljoen, 3 weken vóór het einde van de campagneperiode. Wekelijks werd aldus gemiddeld £ 10,5 miljoen gespaard. Voor de a.s. periode van één jaar wordt £ 550 miljoen als spaarbedrag genoemd, d.i. £ 12 per persoon, aldus „The Financial Times” van 14 Maart jl.

De industriële voorraden in de Vereenigde Staten zijn in Januari met \$ 350 miljoen gestegen tot \$ 20,6 milliard. Deze stijging is volgens het „Department of Commerce” gelijkmatig over duurzame en niet-duurzame goederen verdeeld. Sinds Juli 1946 vertoont de afzet der industrie geen stijging meer.

Brandschaden in de Vereenigde Staten bereikten in 1946 naar een bericht in de „American metal market” van 8 Februari jl. een opmerkelijke stijging, t.w. \$ 500 milliard tegen \$ 304 milliard in 1941 en \$ 271 milliard in 1933. Hoewel de financieele verliezen door verzekeringmaatschappijen zijn gedekt, kunnen de materieele slechts moeizaam worden hersteld.

Het Russisch vijfjarenplan zal tegen 1950 circa 10 miljoen arbeiders meer vereischen. Op het oogenblik zijn 30 miljoen arbeiders werkzaam. Volgens „Soviet Weekly” van 13 Maart zullen de additioneele 10 miljoen gerecrueteerd worden uit den landbouw, die meer en meer gemechaniseerd wordt, verder uit het leger.

De Roemeensche petroleumindustrie, eens belangrijke bron van buitenlandsche valuta, vertoont nog steeds, blijkens een mededeeling in „Petroleum Press Service” van Maart 1947, een dalende productie, t.w.:

In 1.000 metr. ton	Ruwolfe	Raffinaderij	Consumptie	Export
1938	6.610	6.218	1.674	4.495
1945	4.640	4.764	1.393	3.158
1946	4.200	4.250	1.600	2.410

De Zuid-Afrikaansche handelsbalans voor 1946 vertoont, volgens „The New York Herald Tribune” van 15 Maart, het volgende beeld:

In miljoenen \$	1945	1946
Import	408	796
Export	244	352
Saldo	— 164	— 444
Export goud	312	432

Engeland's aandeel in den Zuid-Afrikaanschen import in 1946 bedroeg \$ 264 miljoen, dat van de Vereenigde Staten \$ 228 miljoen of het dubbele van 1945.

HET SPAARJAAR 1946.

Sedert de bevrijding van ons land staat het sparen in het middelpunt der belangstelling. Het is alleen jammer, dat deze belangstelling nog altijd meer komt van de zijde van hen, die met den grootst mogelijken nadruk betoogen, dat er meer moet worden gespaard, en nog te weinig van den kant van diegenen, die daadwerkelijk sparen.

De noodzaak van het sparen.

Het Centraal Planbureau heeft getracht aan te toonen, dat de besparingen over 1946 zouden moeten bedragen f 1,1 milliard. Men ging ervan uit, dat in 1938 ongeveer 12 pCt. van het totale persoonlijke inkomen zou zijn bespaard en rekende ermede, dat dit percentage in 1946 omstreeks $\frac{1}{3}$ lager zou liggen, dus omstreeks 8 pCt. zou bedragen, waardoor de vrijwillige besparingen der gezinshuishoudingen op f 0,7 milliard zouden kunnen worden gesteld. De vrijwillige besparingen zouden dus niet voldoende zijn om het beoogde bedrag van f 1,1 milliard op te brengen, zoodat volgens het Centraal Planbureau desnoods langs gedwongen weg zou moeten worden aangestuurd op verdere besparingen tot een bedrag van f 0,4 milliard.

De minister van Financiën — er zal wel nauwelijks iemand in ons land zijn, die meer belangstelling heeft voor de besparingen dan deze bewindsman — liep hierop reeds vooruit, toen hij in April 1946 in de Memorie van Antwoord betreffende de Nota inzake den toestand van 's Rijks Financiën zei: „Thans gaat het erom, dat van het loopende inkomen zooveel mogelijk wordt bespaard. Het is inderdaad juist, dat de groote armoede, waarin ons land verkeert, maakt, dat alle inkomens, die uitgaan boven hetgeen noodig is voor de bevrediging van de meest dringende behoeften, voor den wederopbouw moeten worden aangewend.

De ondergeteekende heeft het vaste voornemen alles te doen om deze middelen voor dit doel te mobiliseeren. Het zal hierbij van de bereidheid van het publiek tot het doen van vrijwillige besparingen afhangen, of in het uiterste geval in den een of anderen vorm zal moeten worden gebruik gemaakt van een systeem van gedwongen besparing”.

Om te kunnen nagaan, in hoeverre het door het Centraal Planbureau geprojecteerde cijfer van f 0,7 milliard aan vrijwillige besparingen in 1946 is bereikt, zou men de beschikking moeten hebben over de toe- resp. afneming van de bedragen, toevertrouwd aan spaarbanken, boerenleenbanken, levens- en volksverzekeringmaatschappijen, spaarkassen, bouwkassen, bankinstellingen, girodiensten en fondsen, alsmede over het bedrag, dat in bankpapier is opgepot, waaromtrent evenwel geen voldoende gegevens bekend zijn. Toch is het aan gerechten twijfel onderhevig, of dit cijfer van f 0,7 milliard, waarmee aan de Nederlandsche bevolking een taak werd opgelegd, is bereikt, wanneer men zich realiseert, dat het verloop der aan onderstaande instellingen toevertrouwde gelden als volgt is geweest:

	Tegood ult. 1945	Afneming der toevertrouwde gelden in '46	
		x f 1 miljoen	in pCt.
Alg. spaarbanken . . .	1.047	82	7,8
Rijkspostspaarbank . . .	1.803	298	16,5
Boerenleenbanken . . .	2.456	600 ¹⁾	24,4
Depositobanken (4) . . .	2.778	324 ²⁾	11,7
DeNederlandscheBank (excl. 's Rijks Schatkist)	850	126	14,8
Postchèque- en Giro-dienst (excl. overheidsrekeningen) . . .	934	206	22,1

¹⁾ Taxatie, gebaseerd op gegevens over het 1e halfjaar van 1946.
²⁾ Taxatie, gebaseerd op gegevens over 11 maanden.

De toe- resp. afneming van de spaarsom, d.w.z. het totaal

bedrag aan spaargeld, dat aan de spaarinstellingen is toevertrouwd, kan worden gezien als de resultante van de spaarmogelijkheden en den spaarzin. Het spreekt vanzelf, dat men geen groote toeneming van de spaarsom mag verwachten, wanneer de spaarzin aanwezig is, maar de mogelijkheid tot sparen ontbreekt, en evenmin, wanneer de spaarmogelijkheden er zijn, maar de spaarzin is teruggegaan.

Spaarmogelijkheid.

Het is niet moeilijk om in te zien, dat de mogelijkheid tot sparen voor velen in het afgelopen jaar heeft ontbroken. Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft voor enkele inkomensgroepen voor de verschillende kwartalen van het afgelopen jaar de verhouding nagegaan tusschen het totale geldinkomen en de waarde van het verbruik en komt daarbij tot het volgende resultaat:

Nadeelig verschil per kwartaal tusschen totaal inkomen en totale waarde van het verbruik.

Inkomens-groep	1e kwartaal 1946	2e kwartaal 1946	3e kwartaal 1946
f 30 < f 40 p.w.	f 27,25	f 72,38	f 101,07
f 40 < f 50 p.w.	f 52,46	f 65,55	f 56,26
f 50 < f 60 p.w.	f 21,04	f 88,55	f 29,36

De totale verbruiksrekening lag in deze perioden derhalve totaal onbelangrijk boven het totale inkomen en het C.B.S. vermeldt met zooveel woorden, dat een aantal gezinnen, door spaargelden op te nemen, in staat was uitgaven te doen, welke het totale inkomen belangrijk overtroffen. Het voegt er ter geruststelling aan toe, dat het meerendeels ging om de aanschaffing van duurzame verbruiksgoederen.

Even weinig opwekkend is de statistiek van de gezinsuitgaven, gepubliceerd door het Bureau van Statistiek der gemeente Amsterdam. Dit onderzoek, dat op een eenigszins smallere basis werd opgetrokken, leert, dat de uitgaven van een arbeidersgezin, ondanks een versoberde levenswijze, vergeleken met 1938/'39 met ongeveer 75 pCt. zijn gestegen. Berekend naar een levenswijze van 1934/'35 zou de stijging der uitgaven niet 75 pCt., maar 114 pCt. zijn geweest. Het behoeft dan ook niet, te verwonderen, dat ook hier de gemiddelde gezinsinkomsten (f 57,71 p.w.) niet voldoende zijn geweest ter dekking van de uitgaven (f 64,50 p.w.).

Waar het hier gaat om inkomensgroepen, waartoe een groot deel van de bevolking moet worden gerekend (aangenomen mag worden, dat 40 pCt. van de totale gezinsinkomens toevoelen aan gezinnen met een inkomen van minder dan f 3.000), en waaruit de spaarbanken in belangrijke mate haar inleggers recruteeren, ligt het voor de hand, dat deze uitkomsten niet hebben nagelaten invloed uit te oefenen op den gang van zaken bij de spaarbanken. Het is evenwel duidelijk, dat het grootste deel der besparingen zal moeten komen van de hogere inkomensgroepen. In hoeverre deze in staat zijn geweest om besparingen ter zijde te leggen, is niet onder cijfers te brengen, maar wanneer men om zich heen ziet en zijn oor te luisteren legt, is op dit punt eenig optimisme nauwelijks gewettigd.

Spaarzin.

Het Nederlandsche volk heeft altijd als spaarzaam bekend gestaan en er is ook geen aanleiding om aan te nemen, dat deze inslag radicaal zou zijn gewijzigd. Toch is het duidelijk, dat de afgelopen jaren niet hebben geleid tot een versterking van dezen spaarzin, en het is overbekend, dat vele menschen het gevoel hebben, dat zij in de afgelopen jaren op het gebied van ontspanning veel tekort zijn gekomen en dat het dus zaak is om dit tekort zoo snel mogelijk in te halen. Teekenend is in dit verband, dat de uitgaven voor bezoeken aan openbare vermakelijkheden gedurende 1945 per hoofd van de bevolking bijna

het drievoudige hebben bedragen van 1939, ondanks het feit, dat deze uitgaven slechts kunnen hebben plaats gehad gedurende een half jaar. Zou deze situatie in 1946 veel anders zijn geweest? Exacte gegevens ontbreken hierover nog.

En berekent het Nederlandsch Instituut voor de Publieke Opinie niet, dat er ongeveer 75 miljoen gulden per jaar aan zwarte sigaretten wordt uitgegeven?

Het valt niet te ontkennen, dat sedert de bevrijding diverse weerstanden zijn ontstaan, welke moeten worden overwonnen, wil het spaargeld langs de daarvoor bestemde kanalen aan de spaarinstellingen worden toevertrouwd. Wanneer op enkele van deze weerstanden hieronder nader zal worden ingegaan, dan beteekent dit niet, dat de maatregelen, welke eraan ten grondslag liggen, worden veroordeeld. Hoogere belangen zullen het in verschillende gevallen volkomen verklaarbaar maken, dat er maatregelen worden genomen, welke als begeleidingsverschijnsel deze weerstanden hebben doen ontstaan, en zij worden dus in dit verband uitsluitend bezien in hun consequenties voor het spaarwezen.

In de eerste plaats dient dan in dit verband te worden gewezen op de geldsanering en de daaruit voortgevloeide *blokkeering van spaarsaldi*, waarbij het ontmoedigend is geweest, dat de spaarders bij spaarbanken, zij het tenslotte tijdelijk, meer in hun rechten werden beknot, dan de crediteuren der commercieele banken, die over een grooter bedrag per week/14 dagen konden beschikken.

Maar wat nog meer van invloed is geweest dan deze *blokkeering*, is de daarmede verband houdende *opheffing van het zgn. bankgeheim en het instellen van de fiscale recherche*, welke er beide, naar de ervaring leert, toe hebben geleid, dat een deel van het publiek huiverig is geworden om opnieuw gelden aan de spaarbanken toe te vertrouwen. Het bankgeheim is nu eenmaal gedurende lange jaren een heilig huisje geweest en degenen, die weten hoe belangrijk de spaarders het vinden, dat hun tegoed geheim blijft, zullen beseffen, dat opheffing van deze geheimhouding voor hen een groote slag is geweest. Dat men de beteekenis van het bankgeheim in vroeger dagen ook aan het Departement van Financiën goed inzag, moge blijken uit een aanschrijving, welke in 1934 aan den Belastingdienst is uitgegaan en waarin o.a. werd gezegd, dat een onverzwakte handhaving van het spaarbankgeheim van groot economisch belang is, terwijl de fiscale belangen, welke door het speuren naar het bestaan van spaarsaldi zullen kunnen worden gediend, in het algemeen zeer gering zijn. Aan den Belastingdienst werd dan ook opgedragen om bij het contact met belastingplichtigen ervoor te waken, dat het publiek niet in den waan wordt gebracht, dat het spaarbankgeheim niet meer zou worden geëerbiedigd. In deze conciliante houding tegenover de spaarders is thans wel een radicale wijziging gekomen en wanneer men hoort, hoe hier en daar ambtenaren van de Fiscale Recherche tegenover spaarders met een zuiver fiscaal geweten optreden¹⁾, dan behoeft het niet te verwonderen, dat bij velen de animo verdwijnt om gelden aan de spaarbanken toe te vertrouwen.

In Frankrijk heeft men aan het einde van 1938 het bankgeheim opgeheven, maar men zag al spoedig in, dat hiermede het paard achter den wagen werd gespannen en dat het gevolg daarvan was, dat van de banken zoo weinig mogelijk gebruik werd gemaakt. Enkele jaren later heeft men daarom het bankgeheim weer in eere hersteld en het ware te wenschen, dat onze Regeering eenzelfde besluit nam, zoodra de noodige controle op de aangiften voor de heffingen heeft plaats gehad.

In een aantal gevallen hebben de spaarders hun tegoed bij de spaarbanken weggetrokken, omdat zij meenden

¹⁾ Dat de spaarbankorganisaties van het Ministerie van Financiën in een aantal gevallen volledige medewerking verkrijgen, wanneer het gaat om matiging in het optreden van de Fiscale Recherche, moge op zichzelf voldoende geven, maar het kwaad is dan niettemin reeds geschied.

dan eerder voor *deblokkeering* in aanmerking te komen. Dat hiermede het beoogde doel niet werd bereikt, omdat de noodzakelijkheid tot deblokkeering werd bezien aan de hand van den stand van het tegoed op een veel vroegeren datum, ontging uiteraard het groote publiek.

Ook de ervaring met *het consumentencrediet* is geen propaganda geweest voor het sparen, waarop van de zijde van den Nederlandschen Spaarbankbond reeds aanstonds en bij herhaling de aandacht is gevestigd. De spaarbanken, welke zich hebben toegelegd op de bevordering van het sparen bij de bedrijven door het inhouden van een zeker bedrag op het loon, met de bedoeling om dit naar de spaarbanken over te hevelen, hebben meer dan eens ervaren, dat voor dit bedrijfssparen onder de arbeiders niet de minste belangstelling bestond, omdat men vreesde dan niet voor consumentencrediet in aanmerking te zullen komen, en het is voor de trouwe spaarders in zeker opzicht teleurstellend om te zien, dat zij, die van de hand in den tand hebben geleefd, nu langs den weg van het consumentencrediet van de Regeering een zeker bedrag toegewezen krijgen, terwijl de trouwe spaarders voor zichzelf hebben moeten zorgen; eenzelfde stemming als vroeger wel eens het gevolg is geweest van de bekende steunregeling. Ook in dit verband is het voorgekomen, dat spaarders hun tegoed opvroegen, teneinde dit te onttrekken aan het toezicht bij het aanvragen van een consumentencrediet.

Dat de enorme *begrotingstekorten* weinig bevorderlijk zijn voor het vertrouwen in de waardevastheid van het geld, is duidelijk, en dat hieruit het gevoel voortspruit, dat het weinig zin heeft om te sparen, wanneer het geld straks minder waard zal zijn, is ook begrijpelijk. Het zou daarom zeker in hooge mate bevorderlijk zijn voor den spaarzin, indien naar buiten beter zou blijken, dat het der Regeering ernst is met haar streven om haar uitgavenpolitiek binnen de perken te houden.

Dat de hoog opgeschroefde *belastingen* en de voorgenomen *heffingen* haar invloed op den spaarzin evenmin missen, ligt voor de hand. Het laatste jaarverslag van de Rotterdamsche Bankvereniging deelt reeds mede, dat het psychologische punt, waar de spaarzin ophoudt, verre is overschreden.

En tenslotte dient in dit verband ook nog te worden gewezen op de voortdurende *verlaging van de rente*, welke door de spaarinstellingen wordt uitgekeerd en welke thans nog nauwelijks eenige aantrekkingskracht uitoefent.

Over den invloed van de rente bij het aantrekken van spaargelden kan men verschillend oordeelen. Het is echter wel waarschijnlijk, dat de spaardeposito's gevoeliger zullen zijn voor de hoogte van de inleggersrente dan de betalingsdeposito's en dat de invloed van een verlaging van de inleggersrente bij het aantrekken van spaargelden groter zal zijn, naarmate het niveau van deze spaarrente lager komt te liggen. Het is immers duidelijk, dat men deze rente niet ad libitum kan verlagen en dat op een zeker oogenblik een punt wordt bereikt, waarop men nauwelijks nog nieuwe spaargelden aantrekt.

In zijn rede over het onderwerp „Rentestand en Beleggingspolitiek”, uitgesproken ter algemeene vergadering van den Nederlandschen Spaarbankbond, merkt Prof. G. M. Verrijn Stuart te dezen aanzien op, dat het animeeren van extra besparingen, vooral die van den kleinen man, waarvan het spaarbankwezen de gelden tot zich tracht te trekken, niet zonder een behoorlijke rentevergoeding mogelijk is. Daarom acht hij het ten eenenmale onjuist om in een tijd als den huidige, waarin besparing meer dan ooit noodig is, de beteekenis van de rente als spaarpremie te verdoezelen. En m.i. terecht voegthij daaraan toe, dat de rentestand door de Overheid op een onnatuurlijk laag peil wordt gehouden en dat het thans meer dan ooit raadzaam is, niet of althans zoo weinig mogelijk aan de belooning der spaarders te tornen.

Het is wel opmerkelijk, dat de spaarbanken in Engeland, waar men toch ook de goedkoop-geldtheorie huldigt,

nog altijd $2\frac{1}{2}$ pCt. rente aan haar inleggers uitkeeren. En gedurende de eerste drie kwartalen van het begrotingsjaar 1946/47 werd bij de algemeene spaarbanken £ 36 miljoen meer ingelegd dan terugbetaald.

Over de maanden Januari tot en met October bedroeg het inlegsursplus in Frankrijk ruim 12 milliard francs en de rente belooft hier practisch $2\frac{1}{4}$ pCt.

In België, waar de rente met ingang van 1 Juli 1946 op 3 pCt. (voor bedragen tot 30.000 frs., daarboven $1\frac{1}{2}$ pCt. tot 100.000 frs. en verder $\frac{1}{2}$ pCt.) werd vastgesteld, bedroeg het inlegsursplus over het afgelopen jaar frs. 1,2 milliard.

Daarentegen zijn verschillende groote spaarbanken hier te lande reeds tot een inleggersrente van 2 pCt. afgezakt, terwijl men slechts weinig boven een rentevergoeding van $2\frac{1}{4}$ pCt. uitkomt. En met het verminderde rendement van de beleggingen zal het zeker moeilijk, zool niet onmogelijk worden om deze lage inleggersrente voor de toekomst te handhaven.

Ter bevordering van den spaarzin zal het zeker van het grootste belang zijn, dat vorenbedoelde weerstanden zoo spoedig mogelijk worden opgeruimd, c.q. geneutraliseerd.

De spaarsom in 1946.

Thans zal worden nagegaan in hoeverre de spaartegoeden bij de eigenlijke spaarinstellingen in het afgelopen jaar zijn verminderd en getracht zal worden, de oorzaken daarvan op te sporen. Daartoe volgt hier een overzicht van de ingelegde en terugbetaalde bedragen bij deze instellingen, voorzoover de cijfers beschikbaar zijn, terwijl wij ter vergelijking daaraan toevoegen de overeenkomstige gemiddelde cijfers voor de periode 1937/39.

	1946		1937/39	
	Inleggingen × f 1.000	Terugbetalingen × f 1.000	Inleggingen × f 1.000	Terugbetalingen × f 1.000
Alg. Spaarbanken	297.490	379.168	237.271	243.754
Rijkspostspaarbank	246.370	544.530	231.273	205.928

Het loont de moeite deze cijfers nader in beschouwing te nemen, omdat dan zal blijken, dat de resultaten minder ongunstig zijn dan ze op het eerste gezicht lijken.

Inleggingen.

Al dadelijk kan worden geconstateerd, dat het bedrag der inleggingen zich niet ongunstig verhoudt tot de vooroorlogsche periode. Hierbij dient evenwel rekening te worden gehouden met de veranderde geldswaarde en de daaruit voortvloeiende stijging der loonen. De door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde loonindex toont aan, dat de loonen, voor nijverheid en landbouw tezamen genomen, zich over het afgelopen jaar gemiddeld hebben bewogen op een peil van 170 pCt., uitgaande van de basisperiode 1938/39 = 100. Bij een analoge stijging van de kosten van levensonderhoud zou men, ceteris paribus, kunnen veronderstellen, dat de inleggingen over 1946 voor de algemeene spaarbanken zouden hebben moeten bedragen rond f 400 miljoen en voor de Rijkspostspaarbank rond f 390 miljoen. Ter verklaring van den achterstand bij de Rijkspostspaarbank dient uiteraard rekening te worden gehouden met het feit, dat de postkantoren gedurende een groot deel van het jaar slechts een halve maand geopend zijn geweest voor het doen van stortingen. Voor het overige mag in dit verband echter niet over het hoofd worden gezien, dat de loonstijging in het algemeen is achtergebleven bij de vermeerderde kosten van levensonderhoud. Bovendien moet rekening worden gehouden met het feit, dat zich onder de inleggingen een zeker bedrag aan geblokkeerd geld bevindt, dat naar de spaarbanken vanwege de hoogere rentevergoeding werd overgeheveld.

Terugbetalingen.

Dat de terugbetalingen over 1946 zooveel hoger zijn

geweest dan gedurende de basisperiode, ligt voor de hand. Verschillende factoren immers hebben hiertoe aanleiding gegeven.

Allereerst dient te worden gewezen op het feit, dat per 1 Januari 1946 het saldo der girale rekeningen naar vrije rekeningen werd overgeboekt. Daar de particuliere huishoudingen tevoren zoozeer waren gedraineerd, sprak het vanzelf, dat deze maatregel tot versterkte opvragingen aanleiding zou geven.

In dezelfde richting heeft gewerkt de tot tweemaal toe geopende mogelijkheid om met geblokkeerd geld in te schrijven op het Grootboek 1946, als gevolg waarvan bij de spaarbanken een bedrag van ongeveer f 44.000.000 wegvloede. Bovendien werd door bemiddeling van de spaarbanken ten behoeve van haar spaarders nog voor f 6.000.000 ingeschreven op $2\frac{1}{4}$ pCt.-spaarcertificaten.

Daarnaast zijn zeer groot bedragen afgevloeid naar den fiscus voor de betaling van achterstallige belastingen en van zekerheidsstellingen. Het is evenwel niet na te gaan, tot welk bedrag zulks heeft plaats gehad.

Tijdens de geldsaneering en ook daarvoor hebben de algemeene spaarbanken meer dan de Rijkspostspaarbank, welke hiertoe niet in staat was, een selectie toegepast op de stortingen, welke zij aannamen, om te voorkomen, zooveel dat in haar vermogen was, dat oneigenlijke spaargelden bij haar zouden worden ingelegd. Uiteraard zijn zij hierin slechts ten deele geslaagd, ook al, omdat de grens tusschen eigenlijke en oneigenlijke spaargelden op het eerste gezicht vaak heel moeilijk is te trekken; het lijdt dan ook geen twijfel, dat onder de toevertrouwde spaargelden in zekere mate ook voorkomen bedrijfsreserves en desinvesteeringsgelden, welke uiteraard weer worden opgevraagd, naarmate het economisch leven zich herstelt.

En tenslotte moesten vele particulieren een beroep doen op hun spaarsaldi voor den aankoop van min of meer duurzame gebruiksgoederen.

Al met al kan derhalve worden geconstateerd, dat de bedragen, welke zijn weggeloeid als gevolg van een inteeringsproces, nog geen onrustbarenden omvang hebben aangenomen. Ook minister Lieftinck constateerde zulks bij de behandeling van de begroting in de Eerste Kamer. Toch mogen wij niet blind zijn voor het feit, dat een redelijke verklaring voor het bedrag der terugbetalingen geenszins gelijk is aan een toeneming van het spaartegoed. Al is het verheugend, dat inleggingen en terugbetalingen in de laatste maanden van het afgelopen jaar weer meer in evenwicht zijn ²⁾, het blijft een onafwendbare noodzaak, dat de spaarbanken haar aandeel opeischen in de totale besparingen, welke ter voorkoming van inflatie volgens het Centraal Planbureau uit het verkeer moeten worden weggezogen ³⁾. Daarvoor is in de eerste plaats noodzakelijk, dat de genoemde weerstanden zooveel mogelijk worden opgeheven om voor den spaarder te bereiken de zekerheid van de onaantastbaarheid van zijn bezit, gelijk Mr. Dutilh, voorzitter van den Nederlandschen Spaarbankbond, het op de jaarvergadering uitdrukte. Daarnaast is noodig, dat de bereidheid van den spaarder om zijn spaargeld toe te vertrouwen aan de daarvoor bestaande instellingen, wordt gestimuleerd.

Spaarcampagne.

Het zal zaak zijn, hiervoor alle zeilen bij te zetten en een grootscheepsche spaarcampagne kan hiervoor bevorderlijk zijn. De wettelijke grondslag zal hiervoor binnenkort worden gelegd, in den vorm van een wet op den Nationalen Spaarraad. Wij zullen ons evenwel moeten hoeden voor de gedachte, dat wij dezelfde

¹⁾ De maand Januari 1947 levert zelfs een niet onbelangrijk inlegsursplus op.

²⁾ Hoezeer er, in het bijzonder ten plattelande geld wordt gehamsterd, bleek onlangs duidelijk toen onder invloed van zilvergeld in de pers over het eventueel buiten omloop stellen van dit geld verschillende groote bedragen daarvan bij de spaarbanken werden ingelegd.

resultaten zouden kunnen bereiken als bijv. in Engeland, waar men reeds tijdens den vorigen wereldoorlog (in 1916) met deze campagne is begonnen en waar men haar kon beschouwen als één van de „war efforts”. Hier zal het er om gaan, het publiek „spaar-mind” te maken in een tijd, waarin allerlei maatregelen er juist toe hebben geleid, het sparen minder populair te maken. De spaarcampagne zal derhalve met zeer veel zorg op de psychologische gesteldheid van het publiek moeten worden afgestemd, teneinde dit niet heelemaal kopschuw te maken. Zolang de psychologische voorwaarden niet zijn verbeterd, zal weinig resultaat mogen worden verwacht van de uitgifte door het Rijk van speciale spaar-certificaten, omdat het groote publiek toch wel wat huiverig is geworden voor de financiële manipulaties van de Overheid. Meer is daarom te verwachten van een stimuleering van het sparen door gebruik te maken van de bestaande kanalen, waarbij zelfs overwogen zou kunnen worden om een gedeelte van de middelen, welke het Rijk beschikbaar wil stellen voor de spaarcampagne, beschikbaar te stellen voor de organisaties der verschillende spaar-instellingen, teneinde, deze ieder voor zich, doch onder de noodige coördinatie, in staat te stellen op het gebied der propaganda een grotere activiteit te ontplooiën.

Maar vóór alles is noodig, dat het groote publiek de overtuiging krijgt, dat de waarde van ons geld niet verder terugloopt. Waar de nationale en individuele belangen zoozeer samengaan, wanneer het gaat om de bevordering van het sparen, is het daarom van het grootste belang, dat zoo spoedig mogelijk die voorwaarden worden geschapen, welke het sparen tegelijkertijd veilig stellen en aantrekkelijk maken.

Dr J. R. A. BUNING.

DE ONTWIKKELING VAN DE GELDCIRCULATIE SEDERT DE GELDZUIVERING.

Inleiding.

Een analyse van de ontwikkeling van de omvang der geldcirculatie stuit op grote moeilijkheden. Met name geldt dit voor het *girale* geld. In eerste instantie heeft men slechts de beschikking over de cijfers der vijf grote banken, waarbij men in het onzekere blijft omtrent de verhouding tussen geblokkeerd en vrij geld.

Zelfs al zou men deze kunnen schatten (waartoe in het hier volgende een poging zal worden gedaan), dan nog ontbreekt het nodige om de creditsaldi der andere banken — voorzover deze als geld kunnen worden beschouwd — te berekenen. Een door het C.B.S. hiervoor berekende vóóroorlogse coëfficiënt is zeker niet zonder meer bruikbaar.

Het is in hoge mate te betreuren, dat over deze zaken niet meer openhartigheid wordt betracht. Wellicht zijn er redenen, welke de bevoegde instanties aanleiding geven, een zekere terughoudendheid in acht te nemen; naar onze mening is het echter aan ernstige twijfel onderhevig, of deze redenen doorslaggevend genoemd mogen worden. Een openhartige discussie over de omvang van de geldcirculatie is juist op dit ogenblik gewenst, nu alle zeilen bijgezet moeten worden om de monetaire situatie in de hand te houden. Immers, — zonder op de resultaten van het hierna volgende vooruit te lopen — het dient als vaststaand te worden aangenomen, dat de totale maatschappelijke geldhoeveelheid een omvang heeft aangenomen, welke tot grote voorzichtigheid moet manen. Hoewel er naar onze mening niet van een ogenblikkelijk inflatiegevaar kan worden gesproken, dient het verloop van de totale geldhoeveelheid met steeds groter nauwkeurigheid te worden gevolgd. Dat dit door de betrokken autoriteiten geschiedt, spreekt vanzelf. Echter ook buiten deze enge

kring moet aan de gedachtenwisseling hierover kunnen worden deelgenomen.

Daarom nog eens: men verschaffe meer gegevens over de monetaire situatie. Ook op dit terrein zij — naar een bekende uitspraak — de geleide economie geen geheime economie.

Analyse.

Wij beginnen ons onderzoek naar de totale geldhoeveelheid met een analyse van de omvang van het bankgeld. In eerste instantie dient een schatting te worden gemaakt van de omvang van het girale geld bij de vijf grote banken, met een benadering van dat gedeelte, dat als vrij geld kan worden beschouwd.

TABEL I

Crediteuren en deposito's bij de vijf grote banken
(in millioenen gulden).

Maand	Volgens Witboek Geldzuivering	Volgens de publ. van de banken zelfe ¹⁾	Geoorlogde waarde van kolom 3	Waarvan:	
				Vrij ²⁾	Geblokkeerd
U ^o Sept. 1945	3.056	—	3.056	—	3.056
„ Oct. „	2.945	—	2.945	956	1.989
„ Nov. „	2.894	—	2.894	1.164	1.730
„ Dec. „	2.913	3.200	2.913	1.303	1.610
„ Jan. 1946	2.826	—	2.826	1.326	1.500
„ Febr. „	2.747	—	2.747	1.390	1.357
„ Mrt „	2.564	—	2.564	1.355	1.209
„ April „	2.623	—	2.623	1.393	1.230
„ Mei „	—	2.835	2.595	1.388	1.207
„ Juni „	—	2.917	2.677	1.483	1.194
„ Juli „	—	2.646	2.406	1.396	1.010
„ Aug. „	2.495 ³⁾	2.735	2.495	1.484	1.011
„ Sept. „	—	2.796	2.556	1.556	1.000
„ Oct. „	—	2.857	2.617	1.617	1.000
„ Nov. „	—	2.915	2.675	1.675	1.000
„ Dec. „	—	2.920 ⁴⁾	2.680	1.680	1.000

¹⁾ Economische Voorlichting, 17 Dec. '46.

²⁾ Exclusief termijndeposito's.

³⁾ Voorloopig cijfer.

⁴⁾ Eventueel inclusief „giraal”.

Als toelichting op kolom 4 zij vermeld, dat de gepubliceerde bankcijfers een correctie behoeven uit hoofde van diverse — onder „crediteuren” opgenomen — posten, welke niet als „bankgeld” kunnen worden beschouwd. Dit bedrag werd geschat op 240 miljoen gulden.

De quaestie, welke nu naar voren komt, is de berekening van de coëfficiënt, die men nodig heeft om de in tabel I berekende hoeveelheid bankgeld te herleiden tot de totale hoeveelheid bankgeld. Het wil ons voorkomen, dat de vóóroorlogse coëfficiënt van 2,23 (berekend door het C.B.S., en betrekking hebbend op de omrekening van de creditsaldi van vier grote banken, nl. exclusief de Nederlandsche Handel-Maatschappij) voor de huidige omstandigheden te hoog is. Op grond van verschillende overwegingen menen wij deze coëfficiënt op 1,83 te moeten stellen in plaats van op 2,23; (voor omrekening van de creditsaldi van vijf banken betekent dit een coëfficiënt van 1,5).

Deze coëfficiënt stemt overeen met de mededeling van den minister van Financiën, in de Kamer onlangs gedaan, dat per medio 1946 de vrije girale saldi in totaal (inclusief Postchèque- en Girodienst) circa 3 milliard gulden bedroegen.

Uit het bovenstaande volgt nu de onderstaande berekening van de totale geldhoeveelheid (zie tabel bovenaan blz. 228):

In deze opstelling zijn slechts de creditsaldi der „handelsbanken” als *geld* beschouwd. De creditsaldi van spaarbanken en boerenleenbanken zijn niet als *geld* beschouwd, daar in het algemeen deze saldi bij aanwending in het betalingsverkeer eerst in contanten plegen te worden omgezet en niet als zodanig als betaalmiddel worden aangewend. Een uitzondering dient te worden gemaakt voor de eerste periode van de geldzuivering,

TABEL II.
Totale hoeveelheid vrij geld (in miljoenen gulden).

Maand	Bankbiljetten	Giraal geld		Muntbiljetten	Totaal
		Postgiro Gem. giro	Banken		
U: Sept. 1945	90	—	—	280	370
Oct. "	770	669	1.434	280	3.153
Nov. "	1.070	811	1.746	240	3.867
Dec. "	1.386	791	1.955	200	4.332
Jan. 1946	1.740	770	1.989	200	4.709
Febr. "	2.046	789	2.085	200	5.120
Mrt. "	2.190	765	2.033	200	5.188
April "	2.243	838	2.090	200	5.371
Mei "	2.268	842	2.082	200	5.392
Juni "	2.392	855	2.225	200	5.672
Juli "	2.449	797	2.094	200	5.540
Aug. "	2.471	830	2.226	200	5.727
Sept. "	2.498	733	2.334	200	5.765
Oct. "	2.593	642	2.426	200	5.861
Nov. "	2.683	631	2.513	200	6.027
Dec. "	2.744	668	2.520	200	6.132

(Opmerking: een deel van de snelle stijging der biljettencirculatie tussen December en Februari/Maart moet reeds eerder bij de vrije circulatie van de laatste kolom worden geteld, nl. voorzover het girale spaarsaldi betrof, die na het vrijgeven van de girale rekening in contanten werden omgezet. Bij benadering een bedrag van 200 miljoen gulden).

toen ook bij de bovengenoemde instellingen de „girale rekening” bestond. Misschien zou om deze reden de coëfficiënt 1,50 aanvankelijk iets hoger moeten worden genomen. Tenslotte zij nog opgemerkt, dat de creditsaldi van De Nederlandsche Bank evenmin als „geld” werden beschouwd.

Verloop van het geblokkeerde tegoed.

Op het moment, dat alle biljetten waren ingeleverd, alsmede alle banksaldi geblokkeerd, was de volgende opstelling te maken:

Saldi bij alle handelsbanken en de beide Centr. Boerenleenbanken	7.380 mln
Postchèque en Giro, Gemeent. Giro (excl. Rijkscomptabelen)	1.150 „
Rijkspostspaarbank, Alg. Spaarbanken	3.000 „
Totaal	11.530 „

Per ultimo 1946 bedroeg het geblokkeerde tegoed (geschat):

Handelsbanken en Centr. Boerenleenbanken	2.500 mln
Spaarbanken	450 „
Girodiensten	80 „
Totaal	3.030 „

Het geblokkeerde tegoed is derhalve verminderd met 8,5 miljard gulden. Tot deze vermindering hebben bijgedragen:

Betaling van verplichte zekerheidsstellingen, alsmede van achterstallige belasting	1,6 mrd
Inschrijving Grootboek 1946 en Spaarcertificaten	1,9 „
Deblokkering per saldo	5 „
Totaal	8,5 „

De oorzaken van de stijging der vrije geldcirculatie.

Een drietal oorzaken zijn hier van belang:

- 1e. De deblokkering.
- 2e. De inflatoire werking van de overheidsfinanciën.
- 3e. Nieuwe creditcreatie.

De moeilijkheid in deze materie is het trekken van een scheidingslijn tussen die creditsaldi, welke als „geld” en die creditsaldi, welke als „spaardeposito's” moeten worden beschouwd. Voorlopig nemen wij ze even samen als vrije saldi. Per ultimo 1946 was er dan aanwezig aan chartaal geld, giraal geld en spaardeposito's; (beide voorzover ze vrije saldi vertegenwoordigen):

Handelsbanken en Centr. Boerenleenbanken	3,9 mrd
Spaarbanken	1,8 „
Girodiensten	0,7 „
Bankbiljetten	2,7 „
Totaal	9,1 „

Deze aanwas is toe te schrijven aan:

Deblokkering	5 mrd
Creditcreatie	0,1 „
Overheidsfinanciering	4 „
Totaal	9,1 „

Dit overheidstekort is nog als volgt nader te verifiëren:

Overheidsfinanciën 1 Oct. 1945—31 Dec. 1946. (in mln gld)

Saldo Ned. Bank per 1 Oct. '45	1.593	Afgelost Schatkistpapier 1 Nov.—31 Dec. '45	160
Schatkistpapier gepl. in October '45	1.372	Afgelost Schatkistpapier in 1946	2.800
Zekerheidsstellingen en belastingen voldaan uit geblokkeerd tegoed	1.600	Saldo Ned. Bank per ultimo 1946	1.057
Grootboek '46, Spaar-certificaten	1.900	Deficit	3.948
Stortingen in de Schat-kist door institutionele beleggers	1.500		
	7.965		7.965

Als toelichting bij deze kasboekhouding van de Schatkist zij nog het volgende opgemerkt: in principe moet men ter berekening van een eventueel inflatoir effect als ontvangsten slechts meerekenen ontvangsten uit geblokkeerd tegoed, omdat een weer in het verkeer brengen van deze saldi omvoeding van vrij geld betekent.

Enige toelichting vereist tenslotte ook nog de post; die als laatste ontvangstpост is opgenomen. Bij informatie bleek ons, dat het overgrote deel van dit bedrag een omzetting is van reeds in het bezit van deze beleggers aanwezig schatkistpapier in een hoger rentend voorschot aan de Schatkist (globaal 800 à 1.000 miljoen gulden).

Voorzover er zich onder het overliggend bedrag stortingen hebben bevonden uit vrij geld, zou het inflatoir effect te hoog zijn berekend. Daartegenover staat, dat een (relatief klein) deel van het afgeloste schatkistpapier toevoeging van vrij geld aan de circulatie heeft betekend. Wij hebben aangenomen, dat deze posten elkaar ongeveer compenseren.

Samenvatting. Per ultimo 1946 was er aanwezig aan „geld” + „spaardeposito's” ruim 9 miljard gulden. Wij hebben hiervan als „geld” gerekend ruim 6 miljard gulden, als „spaardeposito's” 3 miljard. Deze 9 miljard danken hun ontstaan globaal voor 44 pCt. aan de financiering van 's Rijks Schatkist, voor 56 pCt. aan de gevolgde deblokkeringpolitiek.

Geldsfeer en goederensfeer.

Na de berekening van de geldhoeveelheid en de vaststelling van de oorzaken, welke daarvoor bepalend zijn geweest, is het van belang deze geldhoeveelheid te plaatsen tegen de achtergrond van de reële sfeer.

Het verband tussen geld- en goederensfeer laat zich het eenvoudigst uitdrukken door de formule van Irving Fisher: $MV=PT$. Nu heeft men vaak betoogd — in ander verband —, dat deze formule voor de verklaring van de werkelijkheid weinig of geen houvast biedt. Zij zou immers slechts zijn een registratie achteraf — *ex post* — van het verloop van het economisch leven. Derhalve — zo redeneert men dan — geeft deze formule ons geen inzicht in de causaliteit, waar het uiteindelijk toch steeds om begonnen is. Ook ten aanzien van de huidige monetaire vraagstukken kan men dit verwijt horen. De geldsaneringsmaatregelen zouden eenzijdig zijn gebaseerd op „de” theorie, waarbij men dan vaak laat doorschemeren, dat met „theorie” bedoeld wordt een quantiteitstheoretische gedachtegang¹⁾. Deze critiek is naar onze mening ten enenmale onjuist. Hoe men ook over de quantiteitstheorie(en) moge denken, wanneer het betreft haar hanteerbaarheid en bruikbaarheid voor andere tijden en omstandigheden, de huidige monetaire situatie mag wel als een verhaast ideaal geval worden beschouwd voor de toepassing van

¹⁾ Vgl. A. A. van Sandick: „Opheffing der geldblokkering” in „E.-S.B.” van 14 Aug. '46 alsmede A. Berkx: „Opheffing der geldblokkering of niet?” met naschrift van A. A. van Sandick in „E.-S.B.” van 30 Oct. '46.

een quantiteitstheorie. Immers, de kern van deze theorie(ën) wordt gevormd door de stelling, dat de geldhoeveelheid een *onafhankelijk variabele*, het prijsniveau de *afhankelijk variabele* grootheid is. Welnu, waar vindt men een situatie, die beter voldoet aan dit criterium dan die in ons land in de periode na de operatie der geldzuivering?

De geldhoeveelheid wordt bepaald door de monetaire autoriteiten via de deblokkeringsmaatregelen alsmede door de noodzakelijk geachte overheidsuitgaven, voorzover deze de inkomsten (uit vrij geld) overtreffen. De beschikbare goederenhoeveelheid (T uit de formule) mogen we eveneens als gegeven aannemen²⁾.

De enige bijzonderheid is nu verder, dat in onze tijd niet het prijsniveau (P) maar de omloopsnelheid (V) de afhankelijk variabele grootheid is. Wanneer de prijsbeheersing ten volle effectief is, resulteert een stijgende M in een dalende V, in een gestegen liquiditeit bij de economische subjecten derhalve.

Op grond van het bovenstaande menen wij dan ook te mogen concluderen, dat het juist geacht moet worden, dat de saneringsoperatie en de daarop gevolgde maatregelen theoretisch gefundeerd waren in een quantiteits-theoretische conceptie, en verder, dat een analyse van de huidige monetaire situatie langs quantiteitstheoretische weg kan geschieden. Hiertoe zullen wij thans overgaan.

Vooraf zij nog opgemerkt, dat men in principe twee mogelijkheden heeft. Men kan hanteren de formule van Irving Fisher $MV = PT$, welke betrekking heeft op alle geldomzetten in een bepaalde periode, dan wel de „inkomensvergelijking” $M \times V_i = P_c \times R$, waarin V_i de „income-velocity” of effectiviteit voorstelt, P_c het prijsniveau van de consumptiegoederen en R het reële inkomen. Deze vorm wordt tegenwoordig vrij dikwijls gebruikt om — zéér globaal — de „normale” geldcirculatie vast te stellen. $P_c \times R$ is het nationale inkomen in geld uitgedrukt, voor V_i neemt men de vóóroorlogse waarde van 2 aan, waaruit dan de toelaatbare circulatie kan worden berekend. (Deze voorstelling is in zoverre iets te simplistisch, dat de totale netto-productie niet alleen bestaat uit consumptiegoederen, maar bovendien uit de netto-toevoeging aan de kapitaalgoederenvoorraad. De term P_c bevat dan ook het prijsniveau van deze goederen).

Deze berekening heeft echter het bezwaar, dat zij als uitgangspunt, als „nulpunt op de schaal”, steeds het werkelijke prijsniveau neemt. Stel, dat er een zekere mate van inflatie is tengevolge van een stijging van de geldhoeveelheid, welke tot uitdrukking komt in een evenredige stijging van alle prijzen. Dan valt de berekende, toelaatbare geldhoeveelheid volgens de calculatie ($P_c \times R$): V_i weer samen met de werkelijke geldhoeveelheid, en een vergelijking van deze twee heeft dan geen normatieve betekenis. Het nulpunt van de schaal verplaatst zich als het ware met het te meten punt. Het Witboek voor de Geldzuivering wees op ditzelfde punt op blz. 75: „Het richtpunt bleek derhalve geen vast punt te zijn, doch het week gestaag terug, naarmate men het dacht te naderen”.

Een tweede bezwaar, aan de bovenstaande methode verbonden, is gelegen in het feit, dat de inkomensvergelijking slechts een „deelvergelijking” is; zij registreert slechts een deel van de totale geldomzetten en zoekt daardoor in belangrijke mate aan bruikbaarheid in. Zonder verder op de theoretische details hiervan in te gaan, moge worden geconcludeerd, dat het aanbeveling verdient uit te gaan van de registratie van *alle* geldomzetten: $M \times V = P \times T$.

Het jaar 1938 op 100 stellend krijgt men voor 1946 benaderingsgewijs de volgende calculatie: $M = 250$, $P = 200$, $T = 83$ (dit laatste cijfer is ontleend aan de berekeningen van het Centraal Planbureau; het is samengesteld uit de indexen van arbeidsproductiviteit, beroepsbevolking en werkgelegenheidsquote). De grootheid V is de afhan-

kelijk variabele; voorzover zij ligt beneden de 100 is dit een aanwijzing van een hogere liquiditeit dan in 1938. Inderdaad blijkt, dat V ongeveer 2/3 is van zijn vóóroorlogse waarde. Anders geformuleerd: wanneer men aan V zijn vóóroorlogse normaalwaarde geeft, blijkt er voor 1/3 van de huidige geldhoeveelheid geen emploti te zijn. Of men dit bedrag „zwevende koopkracht” mag noemen, is een vraag, welke nog nader onder het oog zal worden gezien.

Vooraf echter moeten er bij de bovenstaande calculatie nog enkele opmerkingen worden gemaakt.

1e. De waarden voor M, P en T horen *gemiddelde* waarden te zijn. Het cijfer voor M van 250 is daarom iets te hoog, daar het gebaseerd is op de toestand per ultimo 1946. Het product $P \times T$ moet waarschijnlijk per saldo ook iets lager worden genomen; wij hebben aangenomen, dat deze correcties ongeveer tegen elkaar opwegen.

2e. De liquiditeit is waarschijnlijk nog iets hoger dan hierboven berekend. De omzetten in de kapitaalsfeer zijn minder in omvang dan in 1938, zodat de hiervoor beschikbare geldhoeveelheid moet worden opgeteld bij het reeds gecalculeerde bedrag ($1/3 \times 6.100$ miljoen gulden = 2.030 miljoen gulden).

Er is echter nog een andere, indirecte methode om zich een beeld te vormen van de gewenste circulatie. Met behulp hiervan zullen wij tevens trachten een antwoord te vinden op de vraag, of het „teveel” aan geld, dat hierboven werd geconstateerd, als zwevende koopkracht mag worden betiteld.

In zijn „Treatise”³⁾ ontwikkelt Keynes een begrip „income-velocity”, dat afwijkt van de betekenis, welke men daaraan meestal hecht in de literatuur, te weten de verhouding tussen geldinkomen en totale geldhoeveelheid. Hij verstaat hieronder de verhouding tussen inkomen en de geldhoeveelheid, waarover de inkomensgenieters gemiddeld beschikken (de „income-deposits”). Deze verhouding is zeer stabiel, daar zij geheel afhankelijk is van de betalingsgewoonten, d.w.z. van de termijnen van inkomensbetaling, en de relatieve omvang van de bedragen, welke aldus per week, maand of jaar worden uitbetaald. De omvang van deze „income-deposits” wordt dan door Keynes op een ingenieuze wijze berekend. Hij komt dan aldus op een „income-velocity” van 10 à 12.

Voor Nederland leek nu een bruikbare werkhypothese de stelling, dat er een nauw verband moet bestaan tussen bankbiljettencirculatie en de gemiddelde kasvoorraad van de inkomensgenieters, omdat in Nederland bij betaling en besteding van inkomen het chartale geld een allesoverheersende rol speelt. Is deze hypothese juist, dan mag in de verhouding inkomen/bankbiljettencirculatie een zekere stabiliteit worden verwacht. Een ingesteld onderzoek wees uit, dat in de periode 1919—1938:

1e. deze verhouding gemiddeld één op zes bedroeg;

2e. deze verhouding iets fluctueert met de conjunctuur, wat verklaarbaar is omdat bij stijgende conjunctuur een groter deel van het totaal inkomen bestaat uit de hoge inkomens (ondernemersinkomen), welke in mindere mate met bankbiljetten worden afgewikkeld; omgekeerd bij dalende conjunctuur.

Het zou nu interessant zijn, deze verhouding van 1/6 te vergelijken met Keynes' „income-velocity” van 12. Dit is echter niet ons doel. Met deze verhouding is nl. nog iets anders te berekenen, en wel de hoeveelheid in bankbiljetten, welke bij benadering adequaat kan worden genoemd voor een zeker nationaal inkomen. Bij een totaal inkomen van 8,4 milliard gulden voor 1946 zou dan een bankbiljettencirculatie horen van 1,4 milliard. Hieruit resulteert dan per ultimo 1946 een bankbiljettensurplus van 1,3 milliard. Dit grote surplus aan bankbiljetten is nu o.i. een sterke aanwijzing in deze richting, dat de grote liquiditeit bij de economische subjecten niet alleen een kwestie van *liquiditeitsgraad* is, maar voor een groot deel ook van *liquiditeitsvoorkeur*.

²⁾ Vgl. vooral Prof. Tinbergen: „Economische bewegingsleer,” 1e druk, blz. 152 e.v., voor de geldigheid van de quantiteitstheorie.

³⁾ J. M. Keynes, „A Treatise on Money”, vol. II, blz. 25 e.v.

Hiermede komen we terug op de reeds gestelde vraag, of het kennelijk weer aanwezige geldexedent als „zwevende koopkracht” mag worden betiteld. Dit is slechts het geval, indien en voorzover *liquiditeitsgraad* en *liquiditeitsvoorkeur* niet samenvallen. Wat het chartale geld betreft, menen wij een sterke *liquiditeitsvoorkeur* te moeten constateren.

Uit deze becijfering volgt verder, dat ten aanzien van het girale geld eveneens van een overschot kan worden gesproken (2.000 miljoen gulden — 1.300 miljoen gulden), dat echter ook procentueel veel geringer is. Ook hier zal althans voor een deel van een hogere *liquiditeitsvoorkeur* kunnen worden gesproken, zij het waarschijnlijk niet in een zo grote mate als wij voor het chartale geld meenden te moeten aannemen.

Interessant is in dit verband misschien een berekening over de omloopsnelheid van het girale geld bij de Postchèque- en Girodienst. Gebaseerd op de cijfers van het tweede halfjaar van 1946 was de verhouding tussen gemiddeld saldo (exclusief het saldo van Rijkscomptabelen en de geblokkeerde saldi) omgerekend per jaar 1/30; derhalve een omloopsnelheid van 30. Gedurende de periode 1929—1939 was dit cijfer gemiddeld ongeveer 35. Hieruit blijkt, dat de omloopsnelheid van het „bankgeld” nog iets lager is, dan die van de saldi bij de Postchèque- en Girodienst.

Samenvattend menen wij te mogen concluderen, dat er ten aanzien van het geldoverschot in belangrijke mate sprake is van een hoge *liquiditeitsvoorkeur*. Dit is enerzijds geruststellend, omdat deze bedragen in zoverre geen acute druk op het prijsniveau uitoefenen, anderzijds betekenen zij een zeer labiel element in het monetaire mechanisme.

Juist ten aanzien van deze bedragen spelen elementen als verwachting, vertrouwen in het regeringsbeleid etc. een zeer grote rol. Deze elementen worden vaak naar voren gebracht als kritiek op de quantiteitstheorieën — en hiermee keren we terug tot ons uitgangspunt —; deze kritiek is echter niet juist. De quantiteitstheorie(en) laat (laten) zich heel goed combineren met dergelijke factoren, zoals wij in het voorgaande menen te hebben aangetoond.

Dit labiliteitselement verdient echter de grootste opmerkzaamheid. Keynes wijst daar ook op in het reeds genoemde gedeelte van zijn „Treatise”, waar hij ook dit verouweneselement bespreekt:

„As soon as alarm has been awakened, price-levels tend to rise faster than the rate of monetary inflation; and when alarm has become universal they tend to rise much faster” (blz. 47).

Een zware verantwoordelijkheid legt dit inzicht op critici van het regeringsbeleid in deze. „Universal alarm” is spoedig verwekt en zeer moeilijk te bezweren.

Het grootste gevaar voor inflatie ligt in de vrees voor inflatie en derhalve in het verwekken van die vrees.

Prognose voor 1947.

De geldhoeveelheid zal naar alle waarschijnlijkheid in 1947 een verdere toeneming te zien geven. De minister van Financiën schat het inflatoire effect van het begrotingstekort op 1,2 milliard gulden. Daarbij komt dan nog een post voor nieuwe creditcreatie door het bankwezen aan het bedrijfsleven, waarvan de hoogte zonder meer moeilijk te schatten is.

Een mogelijkheid tot het opvangen hiervan ligt in een gestegen goederenproductie. Dit heeft echter alleen dan een geldbindend effect, als men bij stijgende arbeidsproductiviteit het prijspeil onveranderd laat en het loonpeil laat stijgen met de arbeidsproductiviteit.

Belangrijke argumenten pleiten voor de tegenovergestelde weg, nl. constant loonpeil en dalende prijzen⁴⁾. Een oplossing voor het geldexedent geeft deze weg echter niet.

J. ZIJLSTRA.

⁴⁾ Vgl. A. Pfeifer: „Enige korte beschouwingen over wisselkoers, loonniveau en betalingsbalans in de naaste toekomst” in „E.-S.B.” van 31 Juli 1946.

VAN GELEIDE NAAR VRIJE ECONOMIE.

Zij, die op 1 Maart jl. de jaarvergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek hebben bijgewoond, zullen moeten erkennen, dat dit wederom wat men zoo noemt een „ouderwetsche” bijeenkomst van de goede soort is geweest. Telkens wanneer in de laatste decennia het Bestuur een werkelijk pakkend, actueel en belangrijk vraagstuk aan de orde stelde, plachten zich de sprekers bij drommen aan te melden en zag zich de Voorzitter, hoezeer deze ook meestal voor vrije ontplooiing van particulier initiatief geporteerd was, veelal genoopt de van strijdlust blakende debaters aan het klokje van gehoorzaamheid te herinneren en in hun spreektijd meer of minder drastisch te rantsoeneeren. Zoo was het ook ditmaal. Het is een groot debat geweest, waaraan niet minder dan twintig sprekers hebben deelgenomen, die daarna op voortreffelijke wijze door de beide praeadviseurs, *Ir H. I. Keus*, Directeur van de Heemaf, en *Prof. Dr J Tinbergen*, Directeur van het Centraal Planbureau, werden beantwoord.

Dat de vraagstelling zooveel aanleiding tot bespreking gaf, was waarlijk niet te verwonderen. Zij luidde als volgt:

„Gesteld, dat men tezijntijd het huidige systeem van geleide economie weer geheel of gedeeltelijk door een stelsel van vrije economie zal willen vervangen, welke voorwaarden moeten dan zijn vervuld en welke maatregelen zullen daartoe moeten worden genomen respectievelijk ingetrokken?”

Wij willen er te dezer plaatse niet naar streven den lezers een meer of minder volledig overzicht van de discussie te geven. Daartoe zou uiteraard de ruimte ontbreken en belangstellenden kunnen later van de besprekingen kennis nemen uit het door de Vereeniging te publiceeren stenografische verslag der vergadering. Wij bepalen ons tot het weergeven van enkele indrukken van de vergadering.

Dat *Ir Keus* het zou opnemen voor een zoo ver mogelijke terugkeer naar de vrije economie, was van dezen praeadviseur te verwachten. In vroegere geschriften had hij daarvoor reeds meermalen een lans gebroken. Grootere bewegelijkheid en aanpassingsmogelijkheid van kapitaal en arbeid bij de onvermijdelijke golfbewegingen in het economisch leven, bevordering van flexibiliteit in plaats van de thans in perioden van depressie vaak zoo fnuikende verstarung, herstel van het gevoel voor risico en van verantwoordelijkheidsbesef, herstel van concurrentie in binnen- en buitenland, opheffing van vestigingsverboden, geleidelijke liquidatie van de prijsconstrôle, het opgeven van tot verkeerde investeringen leidende goedkoopgeldbeginsel, een op egalisatie van bedrijfsresultaten gerichte belastingpolitiek, kortom, het door grooter aanpassingsvermogen en beter inzicht verhoogden van den weerstand van het bedrijfsleven en het crisisvast maken daarvan, dat alles en nog veel meer vormde de karakteristiek van zijn omvangrijk praeadvies. Voor de Overheid ziet de heer Keus wel een min of meer duurzame taak in het economisch leven, die behalve het richten van haar eigen politiek op vergrooting van crisisvastheid van het bedrijfsleven ook de bekende en reeds vroeger in de Vereeniging besproken „compenseerende” politiek van openbare werken omvat. Verder acht hij één zeker toezicht op nieuwe investeringen langs den weg van constrôle op emissies aan te bevelen. Maar daarbij kan het, als het economisch leven wordt doortrokken van de door hem gepredikte mentaliteit, wel ongeveer bij blijven.

Wie van *Prof. Tinbergen* een betoog ten gunste eener thans zoowel als later streng te leiden economie mocht hebben verwacht, heeft zich vergist. Zoowel het praeadvies als het mondelinge antwoord van *Prof. Tinbergen* aan de sprekers kenmerkte zich in dit opzicht door groote gematigdheid. Zijn korte en bondige praeadvies behandelde in de eerste plaats de oorzaken, welke tot de huidige bindin-

gen van het economisch leven hebben geleid. Daaronder neemt natuurlijk de schaarschte de eerste plaats in, gevolgd door conjunctuurbewegingen in het buitenland, de aanwezigheid van labiliteits-elementen (crisishaarden) in het binnenland en de algemeene ontwikkelingstendities in het economisch leven en in de maatschappijopvattingen. Verschillende voorwaarden moeten vervuld zijn, alvorens de bestaande bindingen kunnen worden losgemaakt. De monetaire saneering en verschillende fiscale maatregelen moeten tot een goed einde zijn gebracht in verband met de toekomstige inkomensstructuur der bevolking. De oorlogspsychose moet verdwenen zijn; de menschen moeten zich niet rijker-wanen dan zij werkelijk zijn en zij moeten er niet langer op los koopen. De arbeidsproductiviteit moet zich hebben hersteld. Er moet weer een normaal aanbod van goederen in het binnenland en op de wereldmarkten zijn en de voorraad duurzame goederen zal hersteld moeten zijn. Ook daarna zal op een aantal punten binding van het economisch leven noodzakelijk blijven, bijv. met betrekking tot de productie van massa-artikelen met onelastische vraag (bijv. tarwe). Van algeheele economische vrijheid kan dus geen sprake zijn. Waar dan de grenzen zullen liggen tusschen gebondenheid en vrijheid, is een vraag, die eerst in een later stadium aan de orde komt en waarop Prof. Tinbergen in de laatste zinsnede van zijn praeadvies wel even zinspeelt zonder haar reeds thans te beantwoorden. In zijn mondelinge replek ging hij, door verscheidene sprekers uit zijn tent gelokt, op dit punt nog wat nader in, zooals hieronder zal blijken.

Ziehier in groote trekken het raam, waarbinnen zich de discussie had af te spelen. Opmerkelijk nu was het, dat vele sprekers, overtuigd dat de zeer gebrekkige geleide economie in de huidige schaarschteperiode nog niet kan worden ontbeerd, al kan zij dan ook op menig punt worden verbeterd en tot meer bescheiden proporties teruggebracht, het niet aan de hand van de vraagstelling over den overgang van geleide naar meer vrije economie hebben gehad, doch hun belangstelling geheel hebben gewijd aan de phase, die op deze tijdelijke schaarschte-economie zal volgen. Sommigen hopen daarbij op een vrijwel volledig vrijheids-herstel, anderen daarentegen maken een onderscheid tusschen „tijdelijke” en tamelijk slecht geleide economie, zooals wij die thans hebben en „duurzame” goed geleide economie, die daarop volgen moet. Het was vooral de eerste spreker ter vergadering, *Mr Dr A. A. van Rhijn*, die in een keurig betoog op deze onderscheiding de aandacht vestigde en daarmede ook eenigen invloed uitoefende op de sprekers, die op hem volgden.

Overziet men de geheele rij van degenen, die het woord hebben genomen, dan wordt men in de eerste plaats getroffen door het ontbreken van voorstanders van de volledige planhuishouding op basis van socialisatie van het kapitaal en gedirigeerd vanuit een centraal punt. Deze uiterste vorm van geleide economie heeft, naar men met genoeg mag constateeren in Nederland toch vrijwel afgedaan. Ook het andere uiterste, de algeheele staats-onthouding en de beperking van de staatstaak tot die van een „état-gendarme”, vond nauwelijks verdediging; het echte „laissez faire” uit de eerste helft der 19de eeuw is eveneens verdwenen.

Maar tusschen deze beide uitersten in waren er talrijke varianten, waarbij men aan de eene zijde aantrof degenen, die tegenover het prijsmechanisme en de vrije ondernemersactiviteit meer of minder sceptisch staan en aan de andere zijde degenen, die deze vrije activiteit slechts op enkele punten en veelal meer indirect dan rechtstreeks (met name door middel van monetaire maatregelen) aan zekere banden willen leggen.

Het is ons, zooals wij reeds opmerkten, ondoenlijk een volledig overzicht te geven van alle naar voren gebrachte standpunten en van de daartoe aangevoerde argumenten. Wij volstaan daarom met een zeer summiere weergave van de verschillende schakeeringen, waarop wij zoeven doelden.

In het praeadvies van Ir Keus kwam begrijpelijkerwijze groote waardeering voor den particulieren ondernemer tot uiting. Onder verwijzing naar de omvangrijke conjuncturele storingen in het verleden nam *Mr Dr J. Barents* het tegen den praeadviseur op voor de Overheid; de veel gesmade New Deal en Roosevelt's Brain Trust verdienden zijns inziens niet de afkeuring, die zij veelal hadden gevonden, en degenen, die deze afkeuring uiten, vergeten wat al te gemakkelijk, dat zij zelve zich verre van foutloos hebben betoond en dat hun gestie op vele punten overheids-ingrijpen en contrôle van hooger hand niet kan ontberen. In zijn replek kwam *Prof. Tinbergen* ook nog even op de New Deal-politiek terug; hij moest erkennen, dat hier van een mislukking gesproken kon worden en wilde de gemaakte fouten niet goedpraten, doch wel had hij den indruk, dat alles beter had kunnen gaan, indien van den aanvang af door het bedrijfsleven eenig begrip was getoond voor het wezen en de noodzakelijkheid van een door de Overheid gevoerde politiek tot stabilisatie van de conjunctuur-golven.

Een punt, dat in de geleide economie veel aanstoot geeft, is de toekenning van prioriteiten voor het verkrijgen van goederen en deviezen. In het vrije prijsmechanisme lossen de hier rijzende vragen zich automatisch op krachtens de onderlinge concurrentie. De heer *R. Zaalberg van Zelst* betoonde zich ter vergadering van dit laatste systeem geen voorstander; hij betwijfelt, of de op grond der koopkracht tot uiting komende prioriteiten wel steeds de meest billijke zijn en huldigde daarom de meening, dat op dit gebied een duurzame taak voor de Overheid is weggelegd, welke te gemakkelijker zal worden aanvaard, naarmate goederen en deviezen weder overvloediger beschikbaar zullen kunnen worden gesteld. Wij betwijfelen onzerzijds, of deze verduurzaming van het systeem van toewijzing en distributie bijzonder kansrijk moet worden geacht; de willekeur, die zich daarbij in de praktijk pleegt voor te doen, is vaak zoo stuitend, dat het ons veel waarschijnlijker voorkomt, dat juist op dit punt de geleide economie zoo gauw het maar even gaat, overboord gezet zal worden.

Hetzelfde lijkt ons waarschijnlijk met betrekking tot de prijsbeheersching, welke geleidelijke liquidatie een der wenschen van den heer *Keus* is. *Dr W. L. Valk* verdedigde de opvatting, dat dit instituut duurzaam gehandhaafd zal moeten worden met het oog op toekomstige depressieperioden. Ook hier is echter de binding voor de meeste ondernemers dusdanig hinderlijk, dat wij het eerder waarschijnlijk achten, dat de prijsbeheersching binnen zekere marges beperkt zal blijven tot grondstoffen en agrarische producten met onelastische vraag, voor welke goederen ook *Prof. Tinbergen* onder verwijzing naar de hierover thans in internationaal verband in gang gezette besprekingen een duurzame regeling van productie en prijzen noodzakelijk acht, dan dat men het systeem over de geheele linie zou bestendigen.

De heer *J. W. F. Sligting* wees er op, dat een der gunstige factoren in de vroegere vrije economie, t.w. de mogelijkheid tot expansie in de breedte in den vorm van het bewerken van telkens nieuwe afzetgebieden, thans verdwenen is en dat men het dus zal moeten hebben van expansie in de diepte, d.w.z. in den vorm van gestadige verhooging van den levensstandaard, bij welk proces hij overheidsleiding onontbeerlijk acht. Dit punt werd niet nader uitgewerkt. Voorloopig plaatsen wij ook hier een vraagteekening, daar juist het aanbieden van steeds weer nieuwe artikelen of betere qualiteiten van bestaande goederen het voortdurend streven der ondernemers in de vrije economie is geweest; zoo dikwijls zij niet door het betreden van nieuwe buitenlandsche afzetgebieden een uitweg voor hun productieve activiteit konden vinden. Daarom nu op het gebied der expansie in de diepte een speciale taak voor de Overheid zou zijn weggelegd, is niet zonder meer duidelijk.

Alvorens nader in te gaan op het reeds hierboven vermelde betoog van Mr van Rhijn, komen wij nu tot enkele sprekers, die het stelsel van vrije prijsvorming met een minimum aan overheidsingrijpen tot het hunne hebben gemaakt. Voor een zoo groot mogelijke mate van economische vrijheid, teneinde den ondernemers gelegenheid te bieden hun activiteit ten volle te ontplooien, voerde *Dr G. C. A. van Dorp* het pleit. Voor een goede economische ontwikkeling kan volgens dezen spreker worden volstaan met het voeren van een op stabilisatie der groothandels-prijzen gevoerde geldpolitiek. Ook de heer *G. C. Th. van Dorp* ging in deze richting, waarbij deze bovendien ter vermindering van de thans nog te groote geldcirculatie het denkbeeld van denationalisatie van staatsbedrijven, ten onzent inzonderheid van de mijnen, heeft aanbevolen. Nog verder dan de beide zoeven genoemden ging de heer *C. Jonker*, die het standpunt innam, dat gezond geld de basis van ieder stelsel van vrije economie vormt en dat men te dien einde af moet komen van alle pogingen tot „management” van den geldsomloop op a-metallistischen grondslag; herstel van vrijen goudhandel, eerherstel van de „Currency Theory”, verwerping van het „Banking Principle”, dat alles moet den weg banen naar een beter economisch stelsel.

Dat dit laatste standpunt ons te ver gaat en dat ook de denkbeelden der heeren van Dorp ietwat eenzijdig en met betrekking tot het voorgestelde criterium der geldvoorziening aanvechtbaar zijn, zullen wij den lezers van dit weekblad niet behoeven uiteen te zetten; wij kunnen in dit verband verwijzen naar een aantal vroegere uitingen onzerzijds.

Over het vraagstuk van de vrijheid van loonvorming werden op de hem eigene, zoo bij uitstek boeiende wijze belangwekkende opmerkingen gemaakt door den Rijksbemiddelaar *Prof. Mr A. C. Josephus Jitta*. Deze, het huidige systeem van loonstop met bijtrekken van onge-rechtvaardigd afwijkende loonen voor het oogenblik onvermijdelijk achtende, meende toch, dat dit „systeem” ter verkrijging van een „billijk” loon feitelijk de economie op haar kop zet en dat het eenig juiste criterium der loonvorming op den duur weder zal blijken te zijn de waarde der arbeidsprestaties op de internationale markten, waarbij zich dan de andere loonen hebben aan te passen.

Het loonvraagstuk werd ook besproken door *Dr J. M. E. M. A. Zonnenberg*. Deze trachtte wederom, evenals ter vorige vergadering, leering te putten uit de Russische economie. Hij wees er op, dat daar te lande loonverschillen voorkomen, waarvan wij hier geen idee meer hebben, zulks ter bevordering van de productieve prestatie. Het zou voor een spoedig welvaartsherstel van ons land nog zoo kwaad niet zijn, indien de tendens tot nivelleering der loonen, die van de huidige looncontrole uitgaat, eens zou plaatsmaken voor een systeem van hooge belooning voor hen, die werkelijk veel presteeren. Temeer dringt zich de wenschelijkheid hiervan op, omdat de „tijdelijke” geleide economie van de huidige periode pijnlijke aspecten dreigt te vertoonen. *Dr Zonnenberg* wees in dit verband op den woningbouw, die zeer bedenkelijk ten achter is; volgens het plan zou de behoefte aan woningen in 12 jaar vervuld zijn, maar in het huidige tempo, dat overigens eervol hopelijk wel versneld zal worden, zou het mogelijkerwijze wel 120 jaar kunnen duren! Zoo'n vaart — of wil men: gebrek aan vaart — zal het nu wel niet loopen, maar be-nauwend is de toestand toch wel.

Een vrijwel volledig vrijheidskampioen betoonde zich voorts de heer *J. Mol*, wiens betoog overigens beter tot den lezer dan tot den hoorder doordringt. *Mr Wentholt*, almede een voorstander van vrije economie, liet een woord van protest tegen overheidswillekeur en arbitraire beschikking over andermans eigendom hooren en overhandigde den praeadviseur een memorandum ter bestudeering; voorloopig laat zich naar den inhoud van dit stuk slechts gissen.

Boeiend als steeds was het betoog van dien anderen vrij-

heidsverdediger. *Drs W. Willems*, die zich inzonderheid tegen *Prof. Tinbergen* richtte. Deze had op een bepaald punt in zijn praeadvies gewezen op een misrekening in de Amerikaanse conjunctuurprognose; men had daar te lande tegen het einde van 1945 omvangrijke werkloosheid verwacht, maar dat kwam niet uit, omdat geen rekening was gehouden met de na-oorlogsneiging om er eens even op los te leven en op ruime schaal te koopen. Als het nu in een voortreffelijk geoutilleerd land als de Vereenigde Staten met de prognose al niet loopt, hoe moet men dit probleem dan elders bevredigend oplossen? En zonder behoorlijke prognose zal het met de geleide economie toch zeker moeten misloopen. Bovendien, aldus de heer *Willems*, zal de foutenkans bij de geleide economie veel ernstiger zijn, daar hier de stem van één of enkelen den doorslag geeft, terwijl in de vrije economie de beslissing van den eenen ondernemer vaak tegengesteld is aan die van den ander, zoodat een zekere compenseerende werking intreedt.

Bij de laatste opmerking zouden wij een vraagteeken willen plaatsen. Wijst niet juist het veeltijds heftige conjunctuurverloop in de vrije economie veeleer op het ontbreken dan op de aanwezigheid van de door den heer *Willems* genoemde compensatie?

Over het vraagstuk der prognose werden voorts nog enkele aardige opmerkingen gemaakt door *Dr P. J. Verdoorn*, die de aandacht vestigde op de Zweedsche investeerings-statistiek, waarin niet slechts de feitelijke investeringen, doch ook de investeeringsplannen voor de nabije toekomst worden verwerkt; een voorbeeld ter navolging in andere landen.

Tot zoover het overzicht van de schakeering der meeningen. Nog zij hier vermeld, dat enkele sprekers belangwekkende detailpunten uit het betoog der praeadviseurs aanroerden. Zoo uitte *Drs W. Mutsaers* de meening, dat de door den heer *Keus* aangeprezen zelffinanciering van het bedrijfsleven eigenlijk niet in zijn systeem paste, daar de vrije concurrentie en de prijsvorming ten aanzien van de rente hieraan niet te pas komen; dat deze zelffinanciering conjunctuurvervlakkend zou werken, meende de heer *Mutsaers* te moeten betwijfelen.

Drs J. Bartels betwijfelde, of de door den heer *Keus* aanbevolen scholing van arbeiders tot vergroting van de beweeglijkheid van den productiefactor arbeid zou leiden, waarop de praeadviseur o.i. terecht antwoordde met een verwijzing naar het percentage der werkloosheid, dat voor geschoolden geringer pleegt te zijn dan voor ongeschoolden.

Prof. Mr J. G. Koopmans maakte enkele belangwekkende opmerkingen over de monetaire zijde van het aanhangige vraagstuk. Hij wees mede in verband met de 3 pCt.-rentepolitiek van de huidige Regeering op de daaruit met noodwendigheid voortvloeiende binding van de kapitaalmarkt. Een vrij kapitaalverkeer eischt vrije rentevorming, maar eischt ook een redelijk evenwicht tusschen sparen en investeren. Dit laatste is er thans niet wegens de groote schaarschte aan goederen, waarin de spaargelden geïnvesteerd kunnen worden. Zoolang deze schaarschte heerscht, zal het daarom volgens *Prof. Koopmans* noodzakelijk zijn de uiterste voorzichtigheid te betrachten met het vrijlaten van thans nog geblokkeerd „investeeringsgeld”. Het zou ons hier wat ver voeren op dit punt, waarover *Prof. Koopmans* en wij eenigszins afwijkende denkbeelden huldigen, nader in te gaan. Zeker is het echter wel, dat de goedkoop-geldpolitiek van de Regeering den omgang naar een meer vrije economie niet gemakkelijk maakt; zooals *Prof. Tinbergen* ook in zijn repliek aan de sprekers nog eens uitdrukkelijk constateerde, zal de handhaving van een aanwijsbaar onnatuurlijk lagen rentestand tot bestendiging van controlemaatregelen op kapitaalmarkt en investeringen leiden, die zonder zulk een politiek niet noodig zou zijn geweest en die wel noodig zal zijn, totdat — wanneer zal dat wel het geval zijn? — de „natuurlijke” rentestand tot 3 pCt. zal zijn gedaald.

In den strijd om het monopolievraagstuk richtte de heer A. Sevenster, vurig aanhanger van de denkbeelden van Henry George, een aanval op het grondmonopolie, dat z.i. tot ongeoorloofde inkomensvorming aanleiding geeft en dat door den heer Keus ten onrechte onvermeld zou zijn gelaten bij de behandeling van dit problemencomplex.

Wij komen thans terug op het vroeger vermelde betoog van Mr Dr A. A. van Rhijn, dat bijzondere aandacht verdient. Nadat deze eerst onderscheid had gemaakt tusschen de slechte tijdelijke geleide economie van nu en de goede geleide economie, die wij later en dan duurzaam moeten behouden, noemde hij als onderdeelen van dit laatste systeem maatregelen tegen overcapaciteit in het bedrijfsleven (bedrijfsvergunningen, e.d.); maatregelen tegen monopolies (verbindend- en onverbindendverklaren van ondernemersovereenkomsten, e.d.) en maatregelen tegen massawerkloosheid. Deze maatregelen, voortvloeiende uit de economische en sociale structuur onzer maatschappij, liggen in den geest van dezen tijd. Men kan niet zeggen, dat de keuze tusschen vrije en geleide economie er een is, die ter vrije beslissing van den mensch staat. Grote stroomingen, van den wil des enkelings onafhankelijk, drijven het mensdom nu eens in de richting der vrijheid, dan weder in die der gebondenheid. Deze laatste hebben wij thans te aanvaarden en het heeft weinig zin de vraag te stellen, of men dit wil of niet. Beter is het de tegenstellingen tusschen de aanhangers der vrijheid eener-, die der gebondenheid anderzijds niet te zeer toe te spitsen. Men zoekt liever naar een synthese, waarbij binnen een algemeen kader van gebondenheid ten aanzien van de hierboven genoemde en wellicht nog andere punten een maximum aan ontplooiingsmogelijkheid voor het particuliere initiatief wordt gelaten. Niemand wil algeheele gebondenheid, weinigen willen terug naar het „laissez faire” stelsel. Het gaat er dus om tusschen de beide uitersten een bruikbaar programma voor gemeenschappelijke actie te vinden.

Voor dit standpunt valt inderdaad veel te zeggen. Toch geve men zich niet over aan de illusie, dat het gemakkelijk zal zijn zulk een gemeenschappelijke basis te bereiken. Daarvoor zijn de tegenstellingen ook binnen de grenzen der beide uitersten nog veel te groot. Dit bleek ter vergadering duidelijk uit het antwoord der beide praeadviseurs. De heer Keus, die zich na het overvolle debat een wijze beperking oplegde en slechts op enkele punten nader inging, gaf bijv. onomwonden te kennen, dat hij van het stelsel van bedrijfsvergunningen bij voortdurend weinig goeds blijft verwachten en dat hij het bekende geval van de aluminiumindustrie hier te lande, waarop Mr van Rhijn een beroep had gedaan, allermint overtuigend vond. Ook voor duurzame loonregeling schijnt deze praeadviseur niet geporteerd en van een op stabilisatie van den geldstroom gerichte monetaire politiek — een der punten, waarover schrijver dezes hem uit zijn tent trachtte te lokken — wil hij, naar het schijnt, ook niet weten.

Tusschen het standpunt van den heer Keus en dat van zijn medepraeadviseur Tinbergen ligt, ook al is de laatste allermint een verwoede ordenaar en over het geheel zeer gematigd in zijn voorstellen, nog een groote afstand. Prof. Tinbergen toch wil heel wat verder gaan. De vergadering kon zich gelukkig prijzen, dat hij ter aanvulling van zijn praeadvies nog een belangwekkende uiteenzetting gaf van de punten, waarop volgens hem de Staat in de „duurzame” geleide economie zal hebben in te grijpen. Prof. Tinbergen staat op het standpunt, dat alleen op „strategische” punten duurzaam staatsinterventionisme noodig zal zijn. Als zoodanig noemde hij o.a. productieregelingen van goederen met onelastische vraag (deze uiteraard in internationaal verband), een compenseerende fiscale en openbare-werkenpolitiek van de Overheid ter bevordering van „full employment” en van egalisatie van den geldstroom en een zekere mate van controle op monopolies. Hoe gematigd overigens de denkbeelden van dezen praeadviseur zijn, blijkt wel

uit zijn standpunt ten aanzien van rechtstreeksche investeeringscontrole. Op een vraag van schrijver dezes, of niet in de komende periode van grootscheepsche reconstructie het gevaar dreigt, dat in verscheidene productietakken overcapaciteit zal ontstaan en hoe hij in dit verband staat tegenover bijzondere investeeringscontrole in de overgangperiode, antwoordde Prof. Tinbergen niet rechtstreeks, maar wel gaf hij te kennen, dat zulk een investeeringscontrole in de „duurzame” geleide economie hoogstens een secundaire rol zou hebben te spelen. Als er alsdan een behoorlijke „full-employment”-politiek wordt gevoerd, zal men z.i. zeer waarschijnlijk een directe investeeringscontrole niet noodig hebben. Dit standpunt is dus nog al wat liberaler dan dat van Mr van Rhijn en het wil ons voorkomen, dat daarmede een belangrijke stap in de goede richting wordt gedaan.

Wat toch is het bezwaar tegen duurzaam geleide economie? Het bestaat hierin, dat het particuliere initiatief op een meer of minder willekeurige wijze aan banden wordt gelegd en dat aan den een wordt toegestaan, wat onder geheel gelijke omstandigheden aan den ander wordt verboden. Juist op het gebied van investeeringscontrole en bedrijfsvergunningen rijst dit bezwaar in zijn vollen omvang. Wanneer men daarom als regel dit laatste stelsel verwerpt en de geleide economie in hoofdzaak beperkt tot een verstandige compenseerende overheidspolitiek, dan zal het inderdaad mogelijk zijn een gemeenschappelijk platform te verkrijgen, waarop de beide partijen, die thans nog tegenover elkander staan, tot ontmoeting kunnen komen. De eenige vraag, die dan nog overblijft, is de regeling van de productie van groote stapelartikelen. Wanneer men zich hier in de eerste plaats richt op het stabiliseeren van prijzen, ongeveer volgens de denkbeelden, die hierover indertijd door Prof. Goudriaan zijn verkondigd¹⁾ (schrijver dezes aanvaardt deze denkbeelden niet geheel, maar erkent toch de verbetering, die van toepassing daarvan op het conjunctuurverloop zou kunnen uitgaan; op eventuele amendementen op deze denkbeelden kunnen wij hier niet nader ingaan) en wanneer men dus de willekeur van quantitative productieregeling weet te vermijden of tot een minimum te beperken, dan ligt ook hier de weg open voor onderlinge toenadering. Zoover echter is men op dit oogenblik nog niet. Het is goed dit in het oog te houden. Met alle waardeering voor het verlangen van Mr van Rhijn naar het bereiken van een synthese mag men dus toch niet de oogen sluiten voor het feit, dat er nog enkele punten zijn, waarop de tegenstellingen nog aanmerkelijk zijn. Met name geldt dit van de quantitative productieregelingen, het stelsel van bedrijfsvergunningen en de door de beide praeadviseurs Keus en Tinbergen wel wat stiefmoederlijk behandelde actieve geldpolitiek.

Zoo blijft er — en hoe kon het anders? — nog stof genoeg voor verdere discussie over. Het is intusschen verheugend, dat het thans bij alle nog bestaande meeningenverschillen toch heel wat gemakkelijker en vruchtdragender is geworden over de tegenstelling tusschen vrije en geleide economie te debatteeren dan in den tijd, toen de verdedigers van een volstrekt „laissez faire” en de voorstanders van algeheele socialisatie volgens Marxistische beginselen elkander in de haren vlogen.

G. M. V. S.

¹⁾ Zie voor deze denkbeelden ook het hiernavolgend artikel van Prof. Goudriaan.

INDRUKKEN UIT AMERIKA.

II. Bedrijfsleer en sociale economie.

Het moderne hooger onderwijs in bedrijfsleer is het eerst ontstaan in Amerika. De Universiteiten van Chicago, Harvard en Columbia hebben het tot de hoogste ontwikkeling gebracht. Ik had gelegenheid de laatste twee te bezoeken en, mede dank zij de introductie door het Department of State en de onvolprezen hulp van onzen vroegeren landgenoot Anton de Haas, in een aantal ge-

sprekken met mijn naaste collega's een duidelijk denkbeeld te krijgen van den tegenwoordigen stand van het onderwijs.

Harvard is reeds vijf en twintig jaar of langer bekend door de „case method”, de verzameling van gevallen uit de praktijk, waaruit de theorie wordt ontwikkeld en methode toegepast. De Haas en Doriot hebben aan deze methode bij hun bezoek aan ons land in 1926¹⁾ groote bekendheid gegeven, maar van eenige navolging is mij nooit iets gebleken. Voor mijzelf kan ik alleen maar zeggen, dat de „case method” mij in die twintig jaren altijd als een begerenswaardig doel voor oogen heeft gestaan, maar dat ik nooit een voor Nederlandsche omstandigheden bruikbare weg heb gevonden om haar practisch toe te passen. „To do away with all textbooks” en het vak alleen te leeren uit een lange reeks van nog zoo zorgvuldig gekozen „gevallen” is mij te onsamenghangend en te empiristisch. Maar de moeilijkheid blijft bestaan, dat de student veel te weinig ervaring heeft van het bedrijfsleven om de abstracte schema's met concreet, aanschouwelijk materiaal tot leven en tot vruchtbaarheid te brengen. Voorbeelden ter illustratie van het geleerde zijn meestal te vluchtig en zeggen hem weinig, als zij ontleend zijn aan takken van bedrijf, die hij niet uit eigen aanschouwing kent. Hier kan de „case method” in haar nieuwsten vorm, namelijk uitgebreid tot een verzameling van *vraagstukken*, een belangrijke verbetering brengen. „Learning by doing” is een voortreffelijk opvoedkundig beginsel. Niemand krijgt een bepaald stuk van de wiskunde behoorlijk onder de knie, als hij er niet een aantal vraagstukken over heeft gemaakt, waarin hij de abstracte theorie zelf moet toepassen. De nieuwste leermethode van Harvard gaat geheel in deze richting. Een boek als dat van Frankl Folts, „Industrial management; text, cases and problems”²⁾, lijkt mij een zeer belangrijke aanwinst; het kan onmiddellijk gebruikt worden in aansluiting op de tot dusver in Nederland gevolgde methode.

Harvard, de oudste universiteit van Amerika, slechts een halve eeuw jonger dan Leiden, is nimmer afkeerig geweest om nieuwe wegen in te slaan. De meest frappante nieuwigheid, welke men in de oorlogsjaren heeft beproefd, is de introductie van een zekere mate van zuiver technische kennis bij het onderwijs aan de „Graduate School of Business Administration”, die toch veel dichter staat bij de opleiding te Rotterdam, Amsterdam en Tilburg dan bij die te Delft.

Men begint met de studenten het lezen van technische teekeningen te leeren. Niet op de continentale methode door eerst de algemeene beginselen der beschrijvende meetkunde uiteen te zetten, maar op de Amerikaanse methode, die zonder omwegen recht naar het doel gaat. Men begint dus bij de oefening in „Blue print reading” met eenvoudige voorwerpen, zooals een U of T-balk en een ring en klimt dan snel op tot de meest ingewikkelde. Dan komen de gereedschapswerktuigen voor de metaalbewerking aan de orde. Men houdt zich niet bezig met de studie van slijp- en stelhoeken, noch met de constructieve details dezer machines. De beginselen der hoofdbewerkingen: draaien, boren, schaven, freezezen en slijpen, worden in enkele schemateekeningen duidelijk gemaakt. Onmiddellijk daarna volgt de bedrijfseconomische analyse, uitgaande van de gegevens, zooals men die in de catalogi vindt, met inbegrip van den prijs van machine en gereedschappen. Standaardtijden voor het instellen en voor de verschillende bewerkingen voltooien het beeld. De student is dan voldoende toegerust om uit den blauwdruk van een bepaald onderdeel den totalen bewerkingstijd en -kosten te kunnen berekenen. En wat meer is: hij wordt getraind om uit verschillende constructieve varianten voor een-

zelfde object diegenen te kiezen; welke, bij een bepaalde grootte van fabricageserie en van totaal aantal te maken stuks; de laagste fabricagekosten geeft. De geheele cursus, van welke alle collegebladen met Amerikaansche gulheid aan mij werden meegegeven, omvat rond 60 uur voor ongeveer 100 studenten per „class”:

Op deze wijze wordt een kloof overbrugd tusschen de zuivere techniek, welke nog steeds te weinig economisch is georiënteerd, en de economische, welke te weinig technische elementen bevat³⁾. Dat men daarbij de metaalbewerking als oefenobject heeft gekozen, is niet alleen gemotiveerd door de groote en nog steeds groeiende betekenis van dezen bedrijfstak, maar ook door het feit, dat in deze ingewikkelde branche bijna alle vraagstukken — men denke slechts aan de historische ontwikkeling der kostprijsberekening — hun breedste ontplooiing hebben gevonden.

Men is in Nederland nog al te vaak van meening, dat de Amerikaansche opleiding een eenzijdig gespecialiseerde africhterij is. Men vermijdt in Amerika inderdaad het bijbrengen van kennis, die geen nut afwerpt; zooals bijv. de constructiedetails van allerlei machines voor den gebruiker. Maar men legt den vollen nadruk op het alles beheerschen de probleem van maximaal rendement en minimalen kostprijs. Met name in Harvard is de studie er op gericht elk bedrijfseconomisch vraagstuk in zijn volledige, heterogene samengesteldheid als één geheel aan de studenten uiteen te zetten. Dat zij later in de praktijk meestal slechts met één aspect te maken krijgen, beteekent niet, dat de overige kennis verloren is: het maakt hen meer toegankelijk voor de gezichtspunten der anderen, met wie zij moeten samenwerken. En vooral, het maakt hen veel geschikter voor de hoogere en hoogste posities in het bedrijfsleven, voor welke een zeer veelzijdige kennis volstrekt noodzakelijk is. Het is deze meer universeele bedrijfsopleiding, gecombineerd met de Amerikaansche gewoonte om veelvuldiger van firma en van branche te veranderen en aangevuld door den durf om ook vraagstukken aan te pakken, waarvoor men niet schoolsch is opgeleid, die tezamen belangrijk tot de Amerikaansche efficiency hebben bijgedragen en zullen bijdragen.

Het onderwerp op sociaaleconomisch gebied, dat mij tijdens mijn verblijf in de Vereenigde Staten het meeste heeft geïnteresseerd, is het monetaire vraagstuk, met name de ontwikkeling van de gedachte der grondstoffenvaluta. Het is duidelijk, dat de overeenkomst van Bretton Woods, die in schijn nog een zekere souplesse heeft gelaten, maar in wezen de valuta der deelnemers, sterker dan ooit te voren, met opheffing zelfs der nationale zeggingschap, aan het goud heeft gebonden, de conjunctuur van ieder aangesloten land afhankelijk heeft gemaakt van die in de Vereenigde Staten. De daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheid wordt in Amerika sterk gevoeld en met de toegankelijkheid voor nieuwe ideeën, die steeds één der beste kenmerken is geweest van den Amerikaanschen geest, is men bereid elk middel te overwegen, dat in grooten stijl kan bijdragen tot het stabiliseeren van den economischen cyclus.

Reeds in 1937 heeft Benjamin Graham in zijn boek „Storage and stability”, onafhankelijk van mijn publicaties, den grondstoffenstandaard in Amerika aan de orde gesteld. Hij vond onmiddellijk een goeden steun in zijn naamgenoot, geen familielid, Prof. Frank D. Graham van Princeton University⁴⁾ en later in F. A. Hayek⁵⁾, den bekenden schrijver van „The road to serfdom”, die voor en tijdens den oorlog de fascistoide tendenties der West-Europeesche ontwikkeling voortreffelijk heeft doorzien.

¹⁾ In dit verband vestig ik nog de aandacht op Chase: „Handbook on designing for Quantity Production (Mc Graw Hill).”

²⁾ „The American Economic Review” van September 1938, blz. 575. Daarna in „Social Goals and Economic Institutions”, Princeton University Press 1942.

³⁾ „The Economic Journal”, Juni/September 1943, blz. 176.

⁴⁾ Zie: „Business Research” in Nederland” in „E.-S.B.” van 28 Juli 1926, blz. 664.

⁵⁾ Mc Graw Hill.

In 1944 heeft Benjamin Graham een tweede boek gepubliceerd: „World commodities and world currency” en op het groote congres van de American Economic Association, de American Statistical Association, de Econometric Society en andere, dat van 23 tot 26 Januari jl. te Atlantic City werd gehouden, was hij één van de prae-adviseurs. De gedachte van den grondstoffenstandaard staat op de agenda der publieke discussie; een commissie, ingesteld door het Food Research Institute van Stanford University (California, Palo, Alto), onder voorzitterschap van Prof. Joseph S. Davis, heeft haar in studie genomen. Zal men er deze keer in slagen haar tijdig tot werkelijkheid te maken? Toen ik in October 1931, onmiddellijk na den val van het Engelsche pond, de gedachte in dit weekblad voor het eerst in publieke discussie bracht ⁶⁾, stelde ik de vraag: „Waar is van deze depressie het eind? En hoe zal de wereld er dan uitzien? Hoeveel welvaart, hoeveel levensgeluk, hoeveel ontwikkelingsmogelijkheid, hoeveel menschenlevens zullen dan zijn vernietigd?”

Wij weten nu het antwoord. Het luidt: Hitler, wereldoorlog II, tientallen miljoenen dooden en voor het leven geknakt. En wij, weten ook, zoo zeker als men ooit iets over de toekomst weten kan, dat wij wereldoorlog III tegemoetgaan, als wij er niet in slagen de eerstvolgende ernstige crisis in Amerika, die met zekerheid komt, tijdig op te vangen en te onderdrukken. Misschien hebben wij nog 3 jaar, misschien nog 10 jaar den tijd.

Maar wij hebben ook iets geleerd. Ik kan het, geloof ik, niet beter zeggen, dan met de woorden van één mijner toehoorders na afloop van een voordracht, die ik in Washington gehouden heb voor eenige hoofdamtbanaren van het International Monetary Fund: „Indien wij de grondstof-valorisatie en koppeling aan de geldeenheid hadden toegepast in 1921, in 1930 of '31 of '32, hoe geheel anders, hoe oneindig veel beter zouden wij er dan hebben voorgestaan”.

La vérité est en marche. — nul ne l'arrêtera — de vraag is maar, of zij nog op tijd aankomt. De beslissing ligt in Amerika; alle hoop moet zijn gevestigd op Amerikaanschen durf en doortastendheid.

Het is onmogelijk om ook slechts bij benadering een beeld te geven van de talrijke onderwerpen, die op het groote congres in Atlantic City, in de verschillende secties, die tezelfdertijd vergaderden, zijn behandeld. Ik stip er slechts twee aan.

A. P. Lerner van de New School for Social Research ging in zijn prae-advies uit van de boven reeds aangeduide gedachte, dat de moderne beschaving, als zij de totalitaire bedreiging wil overleven, zoowel inflatie als depressie moet leeren voorkomen. Maar: „a full employment policy will mean inflation”, tenzij men tijdig de daarbij te verwachten loonopdrijving weet te beteugelen. Verplichte arbitrage lijkt hem het eenige middel. Als richtsnoer zou men daarbij kunnen nemen een normale loonsverhoging van bijv. 1 pCt. per 4 maanden, uitgaande van een aangenomen productiviteitsstijging van 3 pCt. per jaar. In bedrijfstakken, waar de werkloosheid groter is dan tweemaal het algemeen gemiddelde, zou loonsverhoging achterwege dienen te blijven; in bedrijfstakken, waar zij kleiner is dan de helft van het algemeen gemiddelde, zou de verhoging kunnen worden verdubbeld. De formule lijkt wat simplistisch, maar bevat ongetwijfeld de goede gedachte om zekere objectieve richtsnoeren aan de arbitrageanten mee te geven en deze te ontleenen aan de wenschelijkheid om de wet van vraag en aanbod, met haar gróte sociale beteekenis, in gestyleerden vorm te blijven volgen. Wie haar radicaal opzij zet, vervalt onherroepelijk in den dwang als beginsel van maatschappelijke organisatie.

Bij de discussie over de productiviteit van de Amerikaanse economie wees Julius Hirsch, de bekende onderzoeker van de distributiekosten en de schrijver van „Das

⁶⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 en 28 October 1931.

Amerikanische Wirtschaftswunder”, er terecht op, dat men goed doet te onderscheiden tusschen de ontwikkeling der werkelijke productiviteit en de „volume productivity”, die mede wordt beïnvloed door variaties in de bedrijfsbezetting. De onderscheiding loopt min of meer parallel met die tusschen de twee berekeningsmethoden van den productiviteitsindex. De oudste is een gewogen index, samengesteld uit de opbrengsten per manuur in de verschillende bedrijfstakken; zij is het eerst op groote schaal toegepast door Clague ⁷⁾, en heeft thans in Solomon Fabricant haar bekendsten en bekwaamsten vertegenwoordiger gevonden ⁸⁾. De andere gaat uit van het nationaal inkomen en deelt dit, na eenige correcties en reductie op eenzelfde prijsniveau, door het aantal in een beroep werkzame personen, eventueel gecorrigeerd voor wijzigingen in den arbeidsduur. Het is duidelijk, dat de tweede methode veel gevoeliger is voor onvermijdelijke onnauwkeurigheden dan de eerste ⁹⁾, maar beide geven het resultaat, dat de productiviteit van 1946 in de Vereenigde Staten aanzienlijk hooger is dan die van 1939 of 1940.

De waarde van het geproduceerde gemiddelde inkomen per werkende liep in „1944” dollars als volgt ¹⁰⁾:

Jaar	Geproduceerde waarde per hoofd
1940	1.890
1941	2.150
1942	2.260
1943	2.410
1944	2.650
1945	2.600
1946	2.380

De productiviteitsstijging in verschillende bedrijfstakken werd door Graham in zijn prae-advies als volgt aangegeven over de periode 1939/1946: mijnbouw 5,5 pCt.; transport 3 pCt.; handel 4,5 pCt.; industrie 10 pCt., waarin automobiellindustrie minus 25 pCt.

In Nederland heeft men kortgeleden de resultaten van een Gallup-onderzaging gepubliceerd over de arbeidsproductiviteit. Deze derde methode heeft men, zoover mij bekend, in het vaderland van Gallup nooit toegepast. Zij is zonder twijfel de slechtste en kan nooit een reeks van vergelijkbare getallen opleveren. Zou het niet veel beter zijn, indien men ook in Nederland de opstelling van een systematische productiviteitsstatistiek ter hand nam? Daarmee zou men dit alles beheerschende onderwerp duurzaam in het centrum van de publieke aandacht kunnen brengen. Misschien, dat dan geleidelijk ook ons lager en middelbaar onderwijs meer in productivistischen geest zou worden geleid. Waar is in Nederland een parallel van dat voortreffelijke leerboek over „American Government, a consideration of the problems of democracy” ¹¹⁾. Het telt 700 bladzijden en een honderdtal illustraties; elk jaar verschijnt een nieuwe, actueel bijgewerkte, oplaag. Die van 1941 begint met een korte samenvatting over den strijd om het presidentschap tusschen Roosevelt en Willkie; beide partijen wordt recht gedaan en het overzicht besluit met een kort citaat uit de radiorede van Willkie na diens nederlaag:

„A vital element in the balanced operation of democracy is a strong, alert and watchful opposition. Ours must not be an opposition against — it must be an opposition for — an opposition for a strong America, a productive America.

For only the productive can be strong and only the strong can be free”.

⁷⁾ „Monthly Review of Labor Statistics”, Juli 1926 e.v.

⁸⁾ „Labor savings in American industry 1899—1939”, „Occasional Paper no. 23, National Bureau of Economic Research” met bibliografie van oudere publicaties.

⁹⁾ Tot dezelfde conclusie komen Hagen en Kirkpatrick: „National output at full employment”. „The American Economic Review”, September 1944, blz. 476.

¹⁰⁾ Afgeleid uit „The Economic Report of the President” van 8 Januari 1947.

¹¹⁾ Frank Abbott Magruder, uitgave Allyn and Bacon.

Er was op de bijeenkomst in Atlantic City één stuk aan de orde, dat niet officieel op de agenda stond, maar in de discussie telkens een rol speelde. Het was het „Economic Report of the President”, voorgelegd aan het Congres op grond van de „Employment Act 1946”, welke het vorig jaar met overweldigende meerderheid door de beide groote politieke partijen werd aangenomen. Bij deze wet werd een raad van economische adviseurs voor den President ingesteld en de indiening van een jaarlijksch economisch rapport voorgeschreven, waarin de gewenschte, maximale, hoogte van productie en koopkracht moet worden aangegeven.

Men kan dit rapport dus zien als een Amerikaansche parallel van het Nederlandsche Plan 1947. Het is een overzichtelijk boekje van nog geen 60 bladzijden, een macro-economische studie, zeer voorzichtig en globaal in de uitspraken voor 1947, zeer goed gedocumenteerd in het statistisch overzicht voor de oorlogsjaren — aldus den grondslag leggend voor een nauwkeurige aansluiting van voor- op na-calculatie, zonder welke geen enkele planning practische beteekenis kan krijgen.

Het is duidelijk gericht op het voorkómen van een economische „collaps” en stagnatie als die, welke in 1929 begon. „This need not happen again and *must* not happen again”.

Het is nog niet zeer sterk in zijn arsenaal van middelen; het bevat geen enkele nieuwe gedachte, maar het is voortreffelijk in zijn vastberadenheid voor het groote doel, een stabiele en gestadig groeiende welvaart te verzekeren aan het geheele volk.

Het is de stem van Amerika, die spreekt, 'zelfbewust en ernstig, in het openingswoord:

„As the year 1947 opens America has never been so strong or so prosperous. Nor have our prospects ever been brighter.

Yet in the minds of a great many of us there is a fear of another depression, the loss of our jobs, our farms, our businesses.

But America was not built on fear. America was built on courage, on imagination and an unbeatable determination to do the job at hand.

The job at hand today is to see to it that America is not ravaged by recurring depressions and long periods of unemployment, but that instead we build an economy so fruitful, so dynamic, so progressive that each citizen can count upon opportunity and security for himself and his family.

Nor is prosperity in the United States important to the American people alone. It is the foundation of world prosperity and world peace. And the world is looking to us”.

Prof. Dr Ir J. GOUDRIAAN.

INTERNATIONALE NOTITIES.

DE DISCONTOVERHOOGINGEN IN BELGIË.

Tot tweemaal toe heeft de Nationale Bank van België eind vorig jaar haar disconto verhoogd, nl. 7 November met 1 pCt. en 19 Decemmer met 0,50 pCt. Hierdoor is de discontoet in België een der hoogste ter wereld geworden. Ter vergelijking geven wij hier tevens de tarieven in enkele andere landen:

Landen	Percentage	Datum der laatste wijziging
België	3	19 December 1946
Nederland	2,5	27 Juni 1941
Frankrijk	2	10 Januari 1947
Groot-Brittannië	2	26 October 1939
Vereenigde Staten ..	1	27 Augustus 1937

Alleen de Balkanlanden en de Zuid-Amerikaansche republieken hebben een hooger discontoet dan België,

waarvan Hongarije met 7 pCt. en Griekenland met 10 pCt. de kroon spannen.

Wat is de beteekenis van deze herhaaldelijke en aanzienlijke verhoging? Het antwoord is, volgens de „V.E.V.-Berichten” van Februari 1947, dat de discontoet niet meer paste in het kader van de sedert het laatste half jaar gewijzigde economische en financieele politiek van België.

België voert thans een deflatiepolitiek: het streeft naar stabilisatie van de loonen, het tracht de goederenprijzen, in de eerste plaats van den dag, te dekken, credietcontractie is aan de orde van den dag. De crediet-schaarschte komt tot uiting door de daling, sedert 24 Juni 1946 van ca. 100 tot 91, van de Geunificeerde staatsrente 4 pCt, zoodat de kapitalisatievoet stijgt. De rentevoet van hypothecaire leeningen is tot 6 à 7 pCt. gestegen. Het niveau van den rentevoet of de obligatiemarkt werd aangepast bij den stand van den rentevoet in het bedrijfsleven, waar reeds in Mei vorig jaar een minimumrente van 4,37 pCt. werd aangeboden.

De verhoging van den discontoet der Nationale Bank van België heeft nu tot doel de deflatiepolitiek der Regeering te steunen. Deze politiek houdt er rekening mede, dat een daling van de grondstoffenprijzen in de Vereenigde Staten nadeelige gevolgen kan hebben op de prijzen van in België aanwezige voorraden. Door credietbeperking zal het bedrijfsleven voor de dekking van zijn behoefte aan geld zijn toevlucht moeten nemen tot geleidelijke liquidatie van zijn voorraden.

ENGELAND IN 1920 EN IN 1947 VERGELEKEN.

De volgende cijfers, betreffende den toestand in Engeland gedurende de eerste 17 maanden na den eersten en tweeden wereldoorlog, werden in „The Times” van 12 Maart jl. gepubliceerd:

In pCt.	Nov. 1918- April 1920	Aug. 1945- Jan. 1947
Groothandelsprijzen	+ 94,3	+ 17,1
Loonen	+ 31,2	+ 10,0
Kosten van levensonderhoud	+ 9,1	nihil
Bankbiljettencirculatie	+ 10,2	+ 6,8
Deposito's	+ 22,5	+ 17,3
Werkloosheid	2,8 pCt.	2,6 pCt.
	(April 1920)	(Jan. 1947)
Betalingsbalans	C nihil	C — £ 550 millionen
Subsidies	meel, ijzer en staal	£ 500 millionen

Enkele verschillen tusschen beide perioden zijn:

1e. de zuiver monetaire inflatie na den tweeden wereldoorlog is circa $\frac{1}{3}$ van die van den eersten wereldoorlog;

2e. het prijsniveau is thans minder gestegen dan vroeger, hetgeen voor een deel wordt toegeschreven aan het bestaan van een groot nadeelig saldo van de betalingsbalans, dat een deflationair effect heeft;

3e. ook de loonen zijn niet zoo sterk gestegen als in de periode na den eersten wereldoorlog, vooral in vergelijking met de geld- en credietruimte. Voor een deel zijn de huidige controlemaatregelen daaraan debet en het is waarschijnlijk, dat de zwarte handel thans weliger tiert dan voorheen.

Enkele aanhalingen uit „The Times” van 1920 getuigen echter ook van soms merkwaardige overeenkomsten. Bijv. men klaagde destijds evenzeer over tekort aan goederen en te veel geld; over te weinig internationale koopkracht, over te weinig steenkolen. Verder maakte men zich in de jaren na 1918 ook bezorgd over te geringe exporten naar de Vereenigde Staten in vergelijking met de enorme importen uit de nieuwe wereld. En ook toen riep men in Engeland om „an increase of production and especially of productivity per man-hour”.

GEBREK AAN ELECTRICISCHE ENERGIE IN ITALIË.

Evenals in Engeland de steenkolen crisis, dreigt het tekort aan elektrische energie in Italië het economisch leven nog meer te ontwrichten dan het reeds is. Italië projecteerde voor 1947 naar de mededeelingen van Antonio Giordano aan „The Financial and Commercial Chronicle” van 20 Februari jl., de volgende betalingsbalans:

Ontvangsten (in miljoenen \$):

Export van garens en textiel	313
andere goederen	148
agrarische producten	44
vrachten	45
remises van emigranten	50
toeristen	30

630

Uitgaven (in miljoenen \$):

Import van steenkolen	202
petroleum	68
textiel	155
staal	39
nonferro metalen	29
hout	81
rubber	20
vetten en oliën	27
chemische producten	23
andere grondstoffen	74
tarwe en andere voedingsmid- delen	397
agrarische producten	18
andere producten	80
andere uitgaven	20

1.233

Het verwachte nadeelige saldo voor 1947 is derhalve ruim \$ 600 miljoen. De Italiaansche export echter wordt nu bedreigd door de schaarschte aan elektrische energie. Van 20 Januari jl. af werd de stroomrestrictie uitgebreid tot 4 dagen per week. Hierdoor kwam de elektrische productie van ijzer en staal en ijzeralliges geheel tot stilstand. Ook de textielindustrie moest voor een deel worden stilgelegd. Dit beteekent minder export en dus een groot nadeelig saldo. Het land is dan ook meer dan ooit op buitenlandsche hulp aangewezen.

HET MIDDEN-OOSTEN.

Het Midden-Oosten heeft een overwegend agrarische structuur. De eigenaardigheid daarbij is, dat de landbouw zich concentreert op een beperkt grondgebied. Egypte bijv. heeft een oppervlakte van circa 1 miljoen km²; slechts 3½ pCt. is bouwland. Voor het geheele Midden-Oosten is dit percentage op 5 te stellen. Ook de productiviteit, aldus Keith Murray in „International affairs” van Januari jl., is niet bijster groot. Zij is minder dan 1/5 of 1/6 van die van Engeland of de Vereenigde Staten, en ongeveer 1/3 van die van de Balkan.

De mineraalrijkdom van den bodem is niet groot. Olie is eigenlijk de belangrijkste en eenige energiefactor. Bij een behoorlijke ontginning kan een productie van 70—80 miljoen ton per jaar worden verwacht.

In vergelijking met de natuurlijke hulpbronnen heeft men in het Midden-Oosten een groote bevolkingsdichtheid. In Egypte bijv. 15,6 per km², hetgeen bij een bebouwbaar areaal van 3½ pCt. neerkomt op bijna 400 of wel het dubbele van Engeland.

De oorlog heeft het verkeerswezen verbeterd. De Trans-Iraansche spoorweg bijv., die vroeger een capaciteit van 200 ton per dag had, kan, dank zij de Amerikanen vooral, 6.000 ton per dag vervoeren. Ook de capaciteit van verschillende havens is grooter geworden.

De oorlog bracht verder nieuwe industrieën, in het bijzonder chemische en pharmaceutische.

Door dat alles konden vele menschen te werk worden gesteld.

De oorlog bracht echter ook nadeelen. Zoo is de geldcirculatie gestegen tengevolge van de uitgaven der geallieerde legers. In de Soedan is het prijsniveau, vergeleken met 1939, verdubbeld, in Egypte en Palestina 3½ maal zoo groot geworden, in Irak 5 maal en in Syrië vertienvoudigd.

Gezien de betrekkelijke armoede van het gebied en de na-oorlogse gevolgen, is de economische toestand in het Midden-Oosten niet rooskleurig. Verbetering van den landbouw is noodzakelijk in verband met de relatief dichte bevolking.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

In de afgelopen week hebben de veranderingen, welke in den gepubliceerden weekstaat van De Nederlandsche Bank (men zie het vorige nummer van „E.-S.B.”) hebben plaatsgevonden, sterk de aandacht getrokken. Het waarschijnlijk totaal waardeloze markbezit ten bedrage van f 4.470,8 miljoen is thans uit de balans van De Nederlandsche Bank verdwenen. De Nederlandsche Bank heeft hiervan ongeveer f 394 miljoen voor haar rekening genomen, welk bedrag werd geboekt ten laste van enkele bijzondere reserves. De gereserveerde boekwinsten op de herwaardeeringen van den goudvoorraad in 1943 en 1945 zijn thans uit de balans verdwenen. De Staat droeg het restant ad f 4.077 miljoen, waarvoor werd geput uit het tegoed, ontstaan door de inlevering van de biljetten van f 500 en f 1.000 in 1943 ad f 110,6 miljoen, terwijl eveneens een bedrag ad f 97,1 miljoen aan De Nederlandsche Bank werd overgedragen ten laste van de rekening der bij de geldzuivering niet ingeleverde bankbiljetten. Terloops zij opgemerkt, dat het niet duidelijk is, waarom een onafgerond bedrag van f 139.367.695 op de rekening der niet ingeleverde oude bankbiljetten is blijven staan. Als reserve tegen alsnog te aanvaarden oude bankbiljetten lijkt dit bedrag bovendien rijkelijk hoog. Ondanks de vrij uitvoerige toelichting van de zijde van De Nederlandsche Bank blijven helaas nog vele vragen over. De Staat heeft verder een schuld ten bedrage van f 1.500 miljoen tegenover De Nederlandsche Bank aanvaard, en haar schatkistpapier verstrekt voor een bedrag van f 2.100 miljoen nominaal. Het restant ad + f 313 miljoen is betaald ten laste van het creditsaldo van het Rijk. Over de genoemde boekvordering ad f 1.500 miljoen zal een rente worden vergoed van 1/8 pCt. per jaar, terwijl het schatkistpapier tegen marktdisconto is aanvaard. Het is duidelijk, dat deze renteverplichtingen van den Staat in feite weinig beteekenen, daar aan de Regeering de overwinst van de centrale bank, na betaling van een dividend van 5 pCt., geheel ten goede komt. Wel heeft De Nederlandsche Bank door het groote bezit aan schatkistpapier thans materiaal om open-marktpolitiek te bedrijven, maar onder de huidige omstandigheden is de Schatkist hiertoe ook zelve zeer goed in staat.

De Nederlandsche Bank ontving van Nederlandsch-Indië f 54,2 miljoen aan goud terug als betaling van haar aandeel (30 pCt.) in de goudstorting in het Internationale Monetair Fonds. De rekening van den Staat werd hiervoor vermoedelijk gecrediteerd.

Ondanks de terugvloeiing van f 18 miljoen aan bankbiljetten verminderden de saldi der banken bij de centrale bank met f 17 miljoen. Aflossing van beleeningen ad f 3 miljoen, betaling van belastingen en zekerheidsstellingen, en aankoop van schatkistpapier waren hiervan de voornaamste oorzaken. De geldmarkt bleef in de afgelopen week, na een geringe verruiming in het begin der verslagperiode, overwegend krap. Bij geringen omzet bleven alle termijnen aangeboden tegen 15/8 pCt. Wellicht komt hierin spoedig verandering, nu weer grootere bedragen aan schatkistpapier komen te vervallen.

Tengevolge van de genoemde sanering van de balans van De Nederlandsche Bank komt het reële deviezenbezit

thans beter tot uiting. Het bedroeg op 10 Maart jl. f 109 miljoen, maar men weet uit den aard der zaak niet, welke bedragen aan „soft currency” hieronder zijn begrepen.

In de afgelopen week is ingediend een wetsontwerp ter bevordering van het sparen, waarin tevens wordt voorzien in de instelling van een Nationale Spaarraad. Mede door uitgifte van spaarbrieven ten laste van den Staat zal de Overheid trachten, het sparen te bevorderen. Deze spaarbrieven zullen aantrekkelijk worden gemaakt, waarbij wellicht naast rentevoordeelen aan belastingfaciliteiten kan worden gedacht. Al komt deze actie — op het voetspoor van Engeland en Amerika verricht — wat laat, zij kan wellicht toch belangrijk hulp bieden om het toenemende inflatiegevaar als gevolg van de overheidstekorten te bezweren.

De Amsterdamsche effectenbeurs vertoonde in de afgelopen week voor de binnenlandsche en internationale fondsen over het algemeen kleine koersstijgingen, al trad op 14 Maart jl. voor de meeste fondsen een kleine reactie in. De indruk bestaat, dat de nieuwe wijze van verhandeling wel tot verlevendiging van de beurs heeft bijgedragen.

De handel in Amerikaansche fondsen kwam slechts aarzelend op gang. Nadat aanvankelijk slechts advieskoersen werden gegeven, kwamen aan het einde der week transacties tot stand, welke slechts van bescheiden omvang bleven. Wellicht speelt hierbij de certificeringsprocedure een rol, daar nieuwe mogelijkheden slechts langzaam tot het publiek doordringen, en certificering door De Nederlandsche Bank — waarmee eenige dagen gemoeid zijn — eerst moet plaatsvinden, voordat de stukken ten verkoop kunnen worden aangeboden.

Tot slot volge het gebruikelijke koersstaatje (hoofdkoersen):

	7 Maart 1947	14 Maart 1947
A.K.U.	142	147½
van Berkel's Patent	115	120½
Lever Bros. Unilever C. v. A.	237	234½
Philips G. b. v. A.	332	329
Kon. Petroleum	368	370
H.A.L.	159½	161½
N.S.U.	142	140½
H.V.A.	203	199
Deli Maatschappij C. v. A.	130	130
Amsterdam Rubber	133	135

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Papier op het buitenland	Tegoeft bij corresp. in het buitenland en buitenlandsche betaalmiddelen	Wissels, prom. enz. en open marktpapier	Beleeningen
3 Febr. '47	647.705	4.465.174	135.299	5	185.428
10 „ '47	647.738	4.470.574	88.450	5	164.879
17 „ '47	647.916	4.462.320	65.753	5	156.047
24 „ '47	647.938	4.462.931	61.837	—	151.317
3 Mrt '47	467.548	4.468.251	101.264	1	155.150
10 „ '47	521.753	39.953	69.072	1	152.200
17 „ '47	521.794	41.339	87.494	1	162.388

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldu in rekening-courant			Vrije saldu
		's Rijks Schatkist	Geblokkeerde saldu van banken	Geblokkeerde saldu van anderen	
27 Jan. '47	2.681.281	1.276.605	55.488	50.103	598.065
3 Febr. '47	2.718.430	1.260.428	35.396	44.165	617.466
10 „ '47	2.693.389	1.250.121	41.323	43.717	586.745
17 „ '47	2.684.435	1.193.260	37.270	41.115	615.360
24 „ '47	2.694.844	1.159.861	54.194	41.191	618.475
3 Mrt '47	2.740.095	903.639	60.012	46.052	697.858
10 „ '47	2.722.424	708.454	47.085	43.147	680.047
17 „ '47	2.708.881	741.917	31.027	42.705	697.306

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 17 Maart 1947.

Activa.		
Wissels, promessen en schuldbrieven in disconto	{ Hoofdbank f — Bijbank „ — Agentsch. „ 1.000	f 1.000 1)
Wissels, schatkistpapier en schuldbrieven, door de Bank gekocht (art. II, 1e lid, sub 3 van de Bankwet 1937 j° art. 4 van het Koninklijk besluit van 1 October 1945, Staatsblad No. F 204)		—
Schatkistpapier, door de Bank overgenomen van den Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		2.100.000.000,—
Beleeningen: { Hoofdbank f — (incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand) { Bijbank „ 151.809.618,86 2) Agentsch. „ 9.734.526,51		f 162.387.781,68
Op effecten, enz.		161.967.983,52 2)
Op goederen en ceelen		419.798,16
Voorschotten aan het Rijk (art. 16 van de Bankwet 1937)		162.387.781,68
Boekvoering op den Staat der Nederlanden ingevolge overeenkomst van 26 Februari 1947		1.500.000.000,—
Munt en muntmateriaal: { Gouden munt en gouden muntmateriaal f 520.369.193,63 Zilveren munt, enz. „ 1.424.548,96		f 521.793.742,59
Papier op het buitenland		41.339.300,—
Tegoeft bij correspondenten in het buitenland		82.565.078,95
Buitenlandsche betaalmiddelen		4.929.167,48
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds		128.833.546,43
Gebouwen en inventaris		70.888.107,40
Diverse rekeningen		3.000.000,—
		40.358.453,83
		<u>f 4.527.262.631,93</u>

Passiva.		
Kapitaal		f 20.000.000,—
Reservefonds		12.377.412,28
Bijzondere reserves		23.774.634,92
Pensioenfonds		15.565.684,97
Bankbiljetten in omloop (oude uitgiften)		137.264.905,—
Bankbiljetten in omloop (nieuwe uitgiften)		2.708.881.220,—
Bankassigaties in omloop		130.445,59
Rekening-courant saldo's: { 's Rijks Schatkist: f 741.916.867,77 Geblokkeerde saldo's van banken „ 31.027.141,71 Geblokkeerde saldo's van anderen „ 42.705.282,62 Vrije saldo's „ 697.306.244,33		f 1.512.955.536,74
Diverse rekeningen		96.312.792,74
		<u>f 4.527.262.631,93</u>

1) Waarvan schatkistpapier rechtstreeks door de Bank in disconto genomen f —

2) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad no. 99) „ 42.165.200,—

Circulatie der door de Bank namens den Staat in het verkeer gebrachte muntbiljetten „ 151.466.256,50

ZWEEDSCHE RIJKS BANK.

(Voornaamste posten in miljoenen kronen).

Data	Metaal		Staatsfondsen		Saldu buitenland	Fondsen ter beschikking der staats-schuld	Promessen staats-schuld
	Goud	Overwaarde goud	Eigen	Vreemd			
15 Febr. 1947	743	470	1.575	442	263	94	182
22 Febr. 1947	737	467	1.693	440	207	94	182
28 Febr. 1947	715	453	1.693	406	174	94	182
7 Mrt 1947	643	408	1.699	399	233	94	182

Data	Biljetten in circulatie	Deposito's					
		Direct opvraagbaar			45 dagen	Buitenlandsche banken	Regularisatie-rekening
		Totaal	Staat	Banken			
15 Febr. 1947	2.572	902	616	201	230	207	3
22 Febr. 1947	2.519	976	556	369	230	205	3
28 Febr. 1947	2.678	822	506	260	230	179	2
7 Mrt 1947	2.615	840	521	264	230	184	1

Beschikbare krachten

Accountant

Lid. N.I.v.A. die vele jaren voor groote ondernemingen werkte, in buitenland adm. en fin. bekend met behartiging, zoekt anderen werkring. Door practijk bekend met variabele budgetteering en moderne kostprijsberekening. Aanvaardt eventueel tijdelijke opdrachten. Brieven onder No. 856, bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

DIRECTEUR

VAN VOORAANSTAAND DAGBLADBEDRIJF EN
HANDELSDRUKKERIJ

wenscht andere werkring.

Brieven onder No. 865 Bur. v. d. blad, postbus 42, Schiedam.

Hoofdboekhouder op groote bankinstelling

zoekt wegens verandering een passende zelfstandige werkring op Accountantskantoor of groote Bankinstelling. Administratief zeer goed onderlegd. Is in het bezit van diploma's Boekhouden en studeerend voor Boekhouden M.O. Practische ervaring op Accountantskantoor, als zoodanig gestudeerd voor N.I.v.B. Brieven onder No. 863, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Mr in de Rechten

29 jaar, werkzaam op klein scheepvaartkantoor, wenscht van betrekking te veranderen, bij voorkeur

DIRECTIE-SECRETARIS

Heeft drie-jarige bankopleiding genoten en is ruim drie jaar ass.-secretaris eener groote bedrijfsorganisatie geweest. Prima referenties. Br. onder lett. W.H.S. aan Nijgh & van Ditmar, Rotterdam.

Technisch Directeur

BEDRIJFSTECHNISCH INGENIEUR

met groote ervaring in constructie, fabricage, kostprijsberekening, bedrijfsinrichting, moderne bedrijfsorganisatie en commercieele zaken in metaalverwerkende industrie, sociaal en tactvol in omgang met medewerkers wenscht van betrekking te veranderen. Beschikt over uitnemende referenties. Vraagt aanbiedingen onder No. 866, bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Vacatures

GROTE BIERBROUWERIJ IN NEDERLAND

vraagt een representatief

VERTEGENWOORDIGER

Vereist: Tactvolle omgang met mensen, commerciël inzicht, enige administratieve kennis (balansen lezen, enz.) en goede organisatie van eigen werk. Algemene ontwikkeling en belangstelling voor wetskennis en juridische kwesties. Leeftijd ca. 35 jaar. Goede positie met gunstige pensioenverzekering. Eventuele kandidaten zullen worden onderzocht op 24 April 1947 door de Nederl. Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht.

Eigenh. geschr. br. met voll. inl. en twee pasfoto's (van voren en opzij) aan Adv. Bureau ALTA te UTRECHT vóór 29 Maart a.s. In linkerbovenh. v. brief, op foto's en envelop: E.S.B. — 5210 m. naam, adres en leeftijd.

Bij eenige Ministeries te 's-Gravenhage kunnen geplaatst worden:

DOCTORANDI IN DE ECONOMIE

voor de volgende werkzaamheden:

- Economisch researchwerk;
- Bedrijfs-economisch werk;
- Sociaal-economisch geografisch onderzoek;
- Financieringsproblemen.

Ook zij, die hun doctoraal-examen nog niet hebben afgelegd, kunnen hiervoor in aanmerking komen. Salaris naar bekwaamheid en ervaring.

Schrift. soll. met uitvoerige levensbeschrijving onder motto: L/EZ worden ingewacht bij den Centralen Personeel Dienst, Binnenhof 4, te 's-Gravenhage.

De **BEDRIJFSGROEP HANDELSBANKEN** vraagt een

econoom

bij voorkeur met bankervaring en bekend met de overheidsmaatregelen op financieel gebied, in staat research-werk te verrichten en opdrachten uit te voeren;

tevens voor de oprichting van een archief en bibliotheek een

documentalist

bekend met de moderne documentatie-systemen (lieft diploma Ned. Inst. voor Documentatie en Registratuur), bij voorkeur economisch onderlegd en eenigszins bekend met het bankwezen. Brieven met uitvoerige inlichtingen te richten aan het Secretariaat, Heerengracht 216, Amsterdam.

Bij Financieele Instelling te Amsterdam is gelegenheid tot plaatsing van een

accountant en een assistent-accountant

of gelijkwaardige krachten, met practijk-ervaring op het gebied van financieel onderzoek, en het uitbrengen van financieele rapporten. Voorkeur genieten zij, die, hetzij als practijk-econoom of in de economisch-financieele afdeling van een bankinstelling, zijn werkzaam geweest. Goede stijl is vereischt.

Brieven onder no. 860 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Accountantskantoor in het westen van het land zoekt

jong energiek medewerker

(lid N.I.v.A. of V.A.G.A.) met ten minste eenige jaren practijk. Eigenhandig geschreven brieven met vermelding van leeftijd, opleiding, loopbaan, referenties en verlangd salaris onder No. 862 aan het bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Vacatures

Chemische Fabriek zoekt

analysten en een chemicus

voor organisch-chemisch werk. Soll. onder no. 854 bur. van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Wij vragen wegens uitbreiding van ons
ORGANISATIEBUREAU eenige

ACADEMISCH GEVORMDE KRACHTEN

(economische, technische of natuurwetenschappelijke opleiding).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen en foto onder letter EA 0137 te richten aan de directie van N.V. Magazijn

de **Bijenkorf**

AMSTERDAM

Op 1 Juli a.s. komt te vaceren bij de gemeente Groningen het ambt van

verificateur gemeente financiën

hoofd van den dienst, belast met de financiële controle van de diverse gemeentediensten en bedrijven en van de aan de gemeente rekenplichtige instellingen. Jaarwedde f 5856,— tot f 6912,—, inclusief alle toeslagen. Maximum na 6 jaar. Aanstelling boven het minimum niet uitgesloten. Gegadigden, die theoretisch en praktisch ervaren zijn op het gebied van Rijks- en gemeentelijke accountancy gelieven hunne sollicitaties in te zenden met volledige opgave van referenties en verkrege akten bij Burgemeester en Wethouders binnen 14 dagen na verschijning van dit blad.

Annonces, waarvan de tekst 's Maandags in ons bezit is, kunnen, plaatsruimte voorbehouden, in het nummer van dezelfde week worden opgenomen.

INSTITUUT VOOR SOCIALE WETENSCHAPPEN

Nieuwe mondelinge cursussen voor:

M.O. Economie M.O. Staatsinrichting Cand. en Doct. Rechten

De cursussen worden gegeven te Amsterdam, Rotterdam, Den Haag; Economie bovendien te Arnhem, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hengelo, Den Bosch, Leeuwarden, Leiden, Tilburg, Utrecht.

Prospectus en inlichtingen: 's-Gravenhage,
Wassenaarscheweg 39 d - Telefoon 775382

HAV BANK - SCHIEDAM

Levensverzekering en Lijfrente

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

Verzendt per

VAN GEND & LOOS

*Vervoer in één hand
door 't geheele land*

maximum service, minimum kosten

Verliesposten Voorkomend Systeem

bestaande uit 4 Diensten

Het V.V.S. is een onmisbaar hulpmiddel bij het gezondhouden van uitstaande credieten. Aanvaard als onderdeel der debiteuren-administratie, zal het van groote praktische waarde blijken te zijn.

Onze V.V.S.-brochure wordt op aanvraag kosteloos toegezonden

Van der Graaf & Co's bureaux voor den handel N.V.

Amstelstraat 14—18, Amsterdam-C, Telefoon 38631 (6 lijnen)

De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk

door Dr. A. TREEP

Publicatie No. 8 van het Ned. Econ. Instituut

Prijs f 4.20*

(Prijs voor donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut f 3.—; te bestellen bij het N.E.I.)

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

N.V. LANKHORST

TOUWFABRIEKEN

SNEEK TEL. 3041-3042

SPINNERIJ—TOUWSLAGERIJ SEDERT 1803